

FURKAN

﴿ ٢٥ ﴾ سُورَةُ الْفُرْقَانِ

Mekkiyedir. Ancak « وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ » - den - «

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا » ya kadar üç âyetin medeni olduğu hakkında İbni Abbastan bir

rivayet vardır.

Âyetleri: - Yetmiş yedir.

Kelimeleri: - Bin sekiz yüz yetmiş ikidir.

Harfleri: - Üç bin yedi yüz otuz üçtür.

Fasılası: - « لَام » ضَلُّوا السَّبِيلَ harfleridir: ل ١٠

Sebebi nüzulü: - Kâfirlerin üluhiyyet-ü nübüvvet hakkındaki küfür ve muanedeleri olduğu mündericatından

anlaşılır.

Sûrei Nurun âhiri ile bunun başlangıcı arasındaki münasebet gayet açıktır. Orada Peygambere ta'zîm ve

itaatin vücubu ve emrine mühalefet edenlerin tahziri siyakında nihayet Allaha irca' gününü ihtar ile hatmi

kelâm olunmuştu. Bunun üzerine azameti ilahiyeyi takdis ile Sûrei Fırkanın şu suretle başlaması ne

parlak olmuştur:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ
نَذِيرًا ﴿٢﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ
وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ
تَقْدِيرًا ﴿٣﴾

﴿٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَآيِحْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ
وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا
حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٤﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آفَكٌ
افْتَرَاهُ وَاعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٥﴾
وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
﴿٦﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ
كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧﴾ وَقَالُوا مَا لِيَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ
الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ
نَذِيرًا ﴿٨﴾ أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا
وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٩﴾ أَنْظِرْ
كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿١٠﴾

"Tebarek" ne yüce (feyyaz)dır o ki bütün âlemine bir nezîr olsun diye kuluna fûrkanı indirdi 1 O ki hep Göklerin, yerin mülkü onun, hem hiç bir veled edinmedi, hem mülkte ona hiç ortak da yok, her şeyi yarattı da bir takdir ile her birinin hadd-ü mîkdarını ta'yin ederek hepsinin mukadderatını hazırladı 2 Böyle iken andan başka bir takım ma'budlar edindiler ki hiç bir şey halk edemezler, kendileri halk olunup duruyorlar, kendi kendilerine, ne bir zarara ne de bir menfeate malik değiller, ne mevte mâlikler, ne hâyata ne de nüşûre 3 Ve o küfredenler "bu sırf bir iftira onu o, uydurdu, diğer bir kavim de buna karşı ona muavenette bulundu" dediler, doğrusu zulm-ü tezvire gittiler 4 "Ve o evvelkilerin esatırı, onları yazdırtmış da sabah akşam kendisine onlar okunuyor" dediler 5 De ki: onu, o göklerde ve Yerde sirri bilen indirdi, hakikaten o, rahim bir gafûr bulunuyor 6 Bir de "bu Peygambere ne oluyor? dediler: yemek yiyor ve çarşılarda yürüyor, ona bir Melek indirilse de maiyyetinde yaver bir savulcu olsa ya! 7 Veya ona bir hazîne bırakılverse, yâhud güzel bir bağçesi olsa da ondan yese ya! hem o zalimler "siz, sırf büyülenmiş bir adama tabi' oluyorsunuz" dediler 8 Bak senin hakkında ne kıyaslar, ne temsiller - yaptılar da çıkmaza saptılar, artık hiç bir yol bulamazlar 9

1. ﴿تَبَارَكَ﴾ - Tealâ gibi tefaul babından fi'limazıdır. Tasrif olunmaz, ya'ni diğer sıygaları çekilmez

ve Allahdan başkasına isnad edilmez. İştikakta bereket maddesinin buna zâhir bir alakası vardır. Tefaul babından olması da bu ma'nânın mubalega ile kendisinden zuhurunu ifade eder. Bereket ise bir şeyde ilahî hayrın sübut ve sebâtı demektir ki suyun havuzda birikip yükselerek durması ma'nâsından me'huzdur. İlahî hayrın bulunduğu şey'e mubarek denilir. İlahi hayır, hasr-u ihşa olunamıyacak

sh:»3560

gayri bahsûs bir surette sudur ettiği cihetle kendisinde hiss olunmaz bir surette ziyadelik müşahede olunan şey'e de mubarek ıtlak edilir. Şu halde « تَبَارَكَ » kendisinden olmak üzere mubareklikte büyük bir yükseklik ile istikrar ifade eder. Ve bunun Allah tealâ hakkında hudûs ve tegayyür şaibelerinden ârif olarak mülâhaza olunması lâzım gelir. Bu tahlilde mebdei mülâhaza olacak iki mefhum vardır: biri sübut biri de ziyadelik, onun için selefi müfissirîn de bunu başlıca iki ma'nâ esası üzere tefsir etmişlerdir. Birisi « لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ » ma'nâsıdır ki ezelen ve ebeden lüzumı vücud demek olur. Bunda sübut ve istikrar mefhumu esas ittihaz edilmiştir. Diğerinde ise tezayüd ma'nâsı esas ittihaz edilerek iki vecih söylenmiştir. Ba'zıları Allah tealânın zatında kemalini ve masivânın noksanını mülâhaza ederek « تَعَالَى » ma'nâsiyle tefsir etmişlerdir. Allah tealânın zatında bir şeyden yüksek olduğunu ifade eder.

Zatında yüksek, çok yüksek demek olur. Ba'zıları da sıfatı fi'lolarak mülâhaza edip «

تَزَايَدَ خَيْرُهُ وَعَطَاؤُهُ وَتَكَاثَرَ

etmişlerdir. Ba'zı makamda bu ma'nâların birisi ba'zısında diğeri daha münasib oluyor. Şu halde İbni Abbas

Hazretlerinden de iki rivayet varid olduğuna göre hem sıfatı zâtî hem sıfatı fi'li mülâhaza ederek bütün bu

ma'nâları cem'etmek daha muvafık olacağından «

تَبَارَكَ - أَيْ تَعَالَى جَلَّ شَانُهُ فِي ذَاتِهِ وَصِفَاتِهِ وَأَفْعَالِهِ عَلَى
أَتَمِّ وَجْهِهِ وَأَبْلَغِهِ

tealâ celle şanuhu" mazmuniyle tefsir olunmuştur.

Ma'lûm ki tealâ da ulüvden «tefaale» dir. Ulüvv, Türkçemizde ululuk diye ifade olunabilirse de âli

ma'nâsına ulu vasfı ulumak masdarından emir sıygasına da muhtemil olmakla iyhamı kabîhten half

olmadığından lisan nezahetine dikkat eden üdebâ nezdinde isti'mali tervic edilmeyip yüksek vasfı buna

tercih olunmuştur. Bununla beraber tefaul binasından anlaşılan «fiil binefsihi» ile mubalâğa

nüktelerini ifade edecek bir sıyga da ta'yin edemediğimizden tealâ kelimesinin türkçe bir fi'il ile tam

tercemesi kabil olamamıştır. Mesala «yükseldi» denilse «ala» yahud «'telâ» demek olabilirse de tealâ

anlaşılmaz. Bahusus sıfat olarak da kullanılmaz. Halbuki bereket kelimesinin ayrıca bir Türkçesini

kullanmadığımız cihetle «تَبَارَكَ» fi'linin tercemesine hiç imkân bulamıyoruz. Bundan dolayı «

تَبَارَكَ وَتَعَالَى» dilimizde aynen isti'mal oluna gelmiş, makamı hayret ve tahsinde «

تَبَارَكَ اللَّهُ . بَارَكَ اللَّهُ» ta'birleri de olduğu gibi mütearef olmuştur. Mubarek olsun

yerinde kutlu olsun denirse de bereket yerinde kut demiyoruz. İşte bu gibi sebeblere binaen biz de meâlde

«تَبَارَكَ» fi'lini aynen muhafaza ile beraber «ne yüce feyyaz o» ta'biriyle bir tefsir ifade etmek istedik,

bunun yerinde «yüksek çok yüksek o» yâhud «çok pek çok feyz-u bereket sahibi o» yâhud «ne yüce kutlu

o» demek mümkün olabilirdi.

﴿نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ﴾ - İsmi mevsul, «Tebareke» nin faili - ﴿الَّذِي﴾

de onun silâsıdır.

FÜRKAN, mukaddimede geçtiği üzere esasen fark-u tefrik etmek, ya'ni ayırmak ayırd etmek ma'nâlarından

masdardır. Ekseriyya fark ma'lukâtta, tefrik mahsûsatta kullanılır, sonra fûrkan fârik veya mefruk ma'nâsına

da gelir, bu suretle mühim da'vaları hall-ü fasleden kat'î bürhalara mu'cizelere fûrkan itlak olunur. Bu ma'nâ ile Kur'anın bir ismi de "elfûrkan" dır.

TENZİL VE İNZAL indirmek demek ise de tenzil teksir ifade eder. Onun için birden indirmeğe inzal, ceste ceste bir çok defalarda indirmeğe tenzil denilir. Sonra Arabcada gerek ismiyye ve gerek fi'liyye bir cümlei haberiyye ile sılâlanarak izzah olunan « ما . من . الذى » gibi mübhem isimlere ismi mevsul namı verilir, tesniyesi ellezani, cem'i ellezîne, müfred müennesi elleti, tesniye müennesi

sh:»3562

elletânî, cemi' müennesi ellâtî, vellâî, vellevatî gelir. Eskiden bunun tercemesinde «şol ki» denilirdi, lâkin muhavere lisanımızda bu kelime her nedense kullanılışını gaib etmiş olduğundan bunun yerine «o ki » diyoruz, halbuki «o» hem zamiri gaib, hem ismi işaret olarak kullanıldığı cihetle bir de ismi mevsul yerinde kullanılması lisanda bir darlık oluyor. Gerçi bizde asıl vasıl ma'hâsını ifade eden, ya'ni önündeki cümleyi üst tarafına rabteden edat «ki» dir. Lâkin bu «ki» ism olmayıp sade bir harfi mevsul olduğu için kelâmda mübteda, haber veya fail gibi rûkn olamayıp yalnız önündeki cümleyi üst tarafına sıfat yapar, onun için

kendi başına bir ismi mevsulün yerini tutamıyarak, o, şu bu gibi bir mevsufa muhtac olur. Ve bu suretle sılâ ile sıfat beyni fark edilmemiş bulunur. Arabcada ise sıla ile sıfatın belâgat noktai nazarından mühim farkları vardır. Bundan dolayı Kur'anda lâtif ve ince zevkler ifade eden ellezi gibi mevsullerin tatlı terci'leri oku, şu ki, bu ki gibi tercemelerle anlatılırken tatsız tekrarlara sebebiyyet verildiği gibi bir çok yerlerde mevsul zayıf edilerek mevsuf halinde gösterilmiş oluyor ki bunlar lisanların zarurî farklarıdır. Cümlelerin mevsufu nekire olur. Lâkin mevsul behemehal ma'rifedir. Gerçi nadiren ahdi zihni de olabilir. Fakat ekseriyyetle sılânın muhatab için vaki'de ma'lûm olması şarttır. Onun için burada şöyle bir suâl irad edilmiştir: «

نَزَلَ الْفُرْقَانَ الَّذِي» cümlesi «الَّذِي» nin sılâsı olduğu için muhatablar indinde ma'lûm olmak lâzım

gelir, halbuki kâfirler fûrkanın indirilmiş olduğuna inanmıyorlar, o halde nasıl sılâ olabilir? Buna basit olarak

şu cevap verilir: Peygamber ve mü'minler için fûrkanın nüzulü ma'lûmdur. Burada doğrudan doğru

muhatabda onlardır. Gerçi inzalin asıl hedefi kâfirler ve onların küfriyyatını ibta ile ahvali uhreviyelerini

haber vermektir. Lâkin doğrudan doğru kelâmı ilâhîye muhatab tutularak değil, hitabı Resulden tebliğ

suretiyledir. Onun için biraz sonra görüleceği üzere kâfirler gaib sıygasiyle

mevzu bahs olacaklardır. Muhatab cinsi beşer de olsa bu cevab kâfidir. Maamafih buna daha ince bir cevap da vardır. Şöyle ki: Fûrkandan asıl murad, Kur'andır. Kur'an ise misli yapılamadığı tecrîbe ile ma'lûm daimi bir mu'cizedir. Bunu kâfirler de tecrîbe etmişler ve âciz kaldıkları için kalem ile muarazadan silâh ile muharebeye geçmişlerdir. İşte Kur'anın tecrîbe ile sabit olan ve bu suretle umum için emri meşhud haline gelen bu i'cazi aynı zamanda kendisinin nüzulü hakkında yakînî bir bürhan ve fûrkandır. Ebûbekri Bakillânînin de i'cazi Kur'an nam eserinde beyan ettiği üzere Kur'anın i'cazi böyle emri meşhud olduğundan bunun nüzulünü tanımak istemiyenler elleriyle yokladıkları bir vâkıayı bile inkâra kalkışacak inadcılardır. Bundan dolayıdır ki sûrei «En'am» da «

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قُرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا
«الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ» buyurulmuştur. Tecrîbe, nazarı bir

zaruret ifade etmese bile ale'l'umum ilmi beşerin en yakînî ve filî bürhanlarından olduğu için sâbit bir tecrîbe bürhanının ifade ettiği hakikat umum için ma'lûm makamındadır. Bu sebeble Kur'anın i'cazi ve nüzulü Arab müşrikleri gibi bir kısım kâfirlerin fi'len ma'lûmu olmuş bulunduğu gibi diğerlerinin de ma'lûmu olmuş bulunduğu gibi diğerlerinin de ma'lûmu makamındadır. Bundan başka Kur'an, bu hakikati önceden sarahatle haber vermiş, haber ise esbabı ilimden birisi bulunmuş olduğu cihetle sılanın ma'lûmiyeti için bu kadarı bile kâfidir. Mazmunu bir kere işitilmiş olan bir cümle haberiyeye inanmayanlarına karşı dahi bir sola

olarak iyrad olunabilir. Bu hususta şart olan iman değil, bir ilmi cüz'îdir ki ma'hudiyyet ifade edecek kadar

bir sebki zikir de bu babda kâfi gelir. Şunu da kaydedelim ki ismi mevsul sılası söylenmeden evvel

mübhemdir. Şayed « **الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي** » gibi tabi' bir sıfat olarak gelirse Türkçemizin «öyle ki»

ta'biri gibi tavzifte kuvvet iş'ar eden bir rabit ifade ederse de « **تَبَارَكَ الَّذِي** » gibi fâil veya

mücerred veya aslî bir ma'mul olarak geldiği zaman mübhem bir zattan başka bir şey

sh:»3564

anlatmaz. Bir kelâmda böyle bir zati mübhemin fâil yapılmasında ne faide olabilir de denemez. Çünkü

«evvelen ibham saniyen tefsir evkau finnefis» tir derler. Bir şey evvelâ mübhem olarak söylenip de sonra

tefsir olunduğu zaman muhatabın gönlünde kuvvetli bir tesir bırakır. Zira nefis, kolay duyduğu bir şey'i hafif

geçer, ihmal eder, fakat evvelâ mübhem olarak işittiği zaman dikkat ve sarfeder, bilmek merakına düşer, bu

şevk ve merak üzerine tefsir olunduğu zaman da zihninde iyi yerleşir. Arabî belâğatinin bu kaideleri

zamanımızda ilmi nefsin «hafıza, dikkat ile mütenasibdir». «dikkat de merak ile mütenasibdir» kaidelerini

ifade eder. Hattâ Firenklerde ve zamanımız yazıcılarının bir çoğunda bu ibham kaidesi bir moda salgını

halini almıştır. Bir mevzuu tasvir ederken merak celbetmek için sahifelerle ibham ettikleri görülüyor. Halbuki

bunun ifratı da merak yerine usanç veya nisyan vermekten halî kalmaz. Çok naz âşık usandırır. Kur'anda

ise onun en güzel gıdıklayıcı nûmuneleri görülür. İsmi mevsuller de buna başkaca bir revnak verir. İşte «

تَبَارَكَ الَّذِي» bu kabîldendir. Allah tealânın zati ilâhîsi bilinemediği gibi «الَّذِي» de ilk

nazarda bilinemeyecek bir zati mübheme delâlet ediyor. Karşısında bir kerre beşerf hiçliği duyuruyor, sonra

o ibham, en belli, en mütemayiz sıfatların tecellisiyle izah ediliyor. evvelâ Kur'anın, hakkı nâhaktan ayırd

eden ma'lûm hassai i'cazı Fûrkan ismi ve «el» harfi ta'rifî ile hatırlatılıp «نَزَلَ الْفُرْقَانَ» silasi ile «

الَّذِي» mevsulünün ibhamı ta'rif olunarak Allah tealâ bilhassa bu fûrkanı indirmiş olmak sıfatiyle

tanıtılıyor. Ve feyz-u bereketin yüksekliği ilk önce bu mu'cuzei bâhire delâletiyle i'lân ve tebcil ediliyor. Bu

suretle ma'nânın hasıla da şu oluyor: «çok yüce, çok kutlu, hayr-ü atâsı, çok yüksek olduğunu ne şayanı

hayret bir surette gösterdi» o: hani bildiğiniz o fûrkanı, o hakk-u batılı ayıran, vazifelerinizi öğreten, bir

mislini yapmaktan herkesi âciz bırakan Kur'an mu'cizesini ibadet ve ubudiyyet ile mümtaz

sh:»3565

ma'lûm kulana âyet âyet indiren o zati ecell». Şübhe yok ki onun o Fûrkan kendisine indirilmiş olan

ma'lûm kulu: abdi hassı: Resuli ekremi Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem olduğu da belli («

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ» bak).

Ona o fûrkanı niçin indirdi ﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ bütün zevil'ukul alemlerine bir

nezir olsun diye -

NEZİR, Münzir, ya'ni inzar edici ma'nâsına sıfatı müşebbehedir, Beşîr ve mübeşşir gibi, inzar ma'nâsına

masdar da olur nekîr ve inkâr gibi, burada inzar edici ma'nâsına olması zâhirdir.

İNZAR; Korkunç haber vermek, bir şey'in akıbetindeki ve hamet ve tehlikeyi ihbar ederek kocundurmak

sakındırmak demektir ki sevinç haberi vermek demek olan müjdenin zıddıdır [sûrei Bakarede «

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ

nezîr ve münzir de tehlike haberiyle korkutan muhbir, Peygamber, Resul demek olur. Sahib fûrkan

sallallahü aleyhi vesellem « وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا » gibi âyetlerle ma'lûm

olduğu üzere hem mübeşşir hem münzirdir. Allah tealânın hem rahmetinin müjdecisi, hem azâblarının

habercisidir. Fakat makamına göre ba'zan bunların birisiyle iktifa olunmuştur. Netekim sûrei Enbiyada «

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ buyurulmuştur. Çünkü biraz sonraki beyanattan anlaşılacağı

vechile burada sebebi nüzul olan kâfirlerin küfr-ü muanedelerine karşı inzar makamında tebşir kelimesinin

tasrihi beraati istihlâl belâgatine münasib olmazdı. Ve bu nükte « تَبَارَكَ » nin ulüvv ve azamet ma'nâsına olmasını takviye eder. Bununla beraber bu inzarda ve bunun kuvvetini ifade eden Furkanın tenzilinde Peygamber ve mü'minlere bir tebşir ve rahmet ma'nâsı mündemidir. Bu cihetle tebşirin fahvayı kelâm ile iltizamen ifade edilmesi dahi ayrıca bir belâgat olmuştur. Bu da

sh.»3566

«Tebareke» nin feyz-u ata ma'nâsını tebadür ettirir. Fatihada tafsıl olduğu üzere âlem kelimesi Allah tealânın zat ve sıfatından maadanın hepsine itlak olunur, cemi'lenmesi de bütün envaina şümül ifade eder.

Onun için burada ba'zı müfessirîn « رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ » mazmunu üzere Hazreti Peygamberin

kâffe mahlûkata da meb'us olduğuna istidlâl etmişlerdir. Lâkin akılı olmiyanları inzarın hikmet ve faidesi anlaşılmaz. Binaenaleyh burada Fatihadaki gibi taglibe karîne yoktur. Âlemîn cem'i hakikati üzere zevilukul âlemlerine masruf olmak zâhirdir. Cumhuriyet da kavli budur. Zevilukul âlemleri ise İns-ü Cinn ve

Melâikedir. Alûsî tefsirinde der ki: aleyhıssalâtü vesselâmin İns-ü Cinne mürsel olduğu dinde bizzarure ma'lûmdur. Münkiri ikfar olunur. Sübkî gibi bir zümrei muhakkikîn Melâikeye dahi mürsel olduğuna kail olmuşlar ve ba'zıları bu âyetle istidlâl eylemişlerdir. Ma'sum olanlara irsalin faidesi de da'vetine ittiba ile

şerefine hizmettir. اهـ . Şimdi düşünmeli ki böyle bütün âlemîni inzar salahiyeti ne büyük kuvvet-ü şandır ve bu kuvveti getiren Fûrkan ne büyük bürhan ve fermandır. İşte Peygambere bu fûrkan ile bu büyük kuvvet ve salâhiyyet bahş edilmiş bulunuyor. O halde o kulun efendisi ona o fûrkanı indirmiş olan mevla ne yüce, ne kutlu tanrıdır!..

2. ﴿الَّذِي﴾ O ki ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ bütün Göklerin ve Yerin

mülkü hep onun - gerek Gökler ve gerek Yer ve gerek bunlardaki yukarıda ve aşağı bütün şeylerde mülk

ya'ni tasarrufi küllî; yaratmak, yok etmek, yaşatmak, öldürmek, muktezayı hikmetine göre dilediği gibi emr-ü

nehy ile hükümdarlık, saltanat, şehinşahlık hep onun, yalnız onun, başkasının istiklâli olmadığı gibi iştiraki

de yok. ﴿وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا﴾ Hem hiç veled edinmedi - veledi olmaktan münezzehtir olduğu

gibi bir evlâdlık da edinmiş değil, Nesara, nın dediği gibi değil (sûrei Bakareye ve sûrei Mâideye

sh:»3567

ve surei Tevbeye bak) ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ Hem mülkte hiç bir

şeriki de yok Sineviyyenin dediği gibi de değil « لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ » kavli

celîindeki kasırdan bu da anlaşılıştı. Böyle iken ayrıca tasrih edilmesi, ikidir, üçtür diye şirk iddia edenleri

açıkça redde ihtiman içindir. « وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا » Cümlesinin araya konması da bunun içindir.

Bu suretle evvelâ bunun evvelkine tabi' olmayıp ayrıca maksud bizzikr olduğu gösterilmiş, saniyen veled

ittihazının neticesi dahi şirk demek olacağından ademi ittihazın hikmeti de anlatılmıştır. Ya'ni bu cümle

evvelkine değil, ikinciye ma'tuftur.

İyi amma bu mülkü nasıl bulmuş ve bu kadar büyük mülk evlâdsız ortaksız yap yalnız nasıl idare olunur

denecek olursa buna karşı vavi istiynafıyye ile buyuruluyor ki ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ her şeyi

yarattı - başka birinden almadı, kazanmadı, doğurmadı, yarattı, yokken vücade getirdi

﴿فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾ de künhüne irilmez bir takdir ile her birine bir hadd-ü miktar ta'yin ederek

hikmetine göre dilediği gibi hepsini bütün mukadderatıyla hazırladı - onun için güçlük yok, her şey bütün

mukadderatıyla - onun yedi kudretinde müsahhar, mümlük, mahlük, hepsini dilediği gibi kullanır, bu suretle

her şeyin bir hadd-ü var ki onu tecavüz edemez. Onun kudretine ise hadd ü pâyan yok, binaenaleyh hiç bir

şey, mahlûkiyyet haddini tecavüz edip de ona şerik olmasına imkân bulamaz, o öyle yüksek, öyle Tebarek.

Bu Fûrkan ile hakikat, tesbit ve tebliğ edildikten sonra inzarın sebebine geçilerek buyuruluyor ki: 3.

﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً﴾ böyle iken tuttular da ondan başka bir takım ilâhlar

(ma'budlar) edindiler - o her şeyi yaradını bıraktılar

sh:»3568

da onun berisinde öyle şeylere taptılar ki ﴿لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا﴾ hiç bir şey yaratamazlar

﴿وَهُمْ يُخْلُقُونَ﴾ fakat kendileri halk edilir dururlar - ya'ni kendilerinin mahlûk oldukları görülüp

duruyor. yâhud ma'bud diye yalan yere uydurulup duruyorlar.

HALK, yokken icad etmek, ya'ni yaratmak ma'nâlarına geldiği gibi « تَخْلُقُونَ أَفْكَأً » kabîlinden

yalan uydurmak ma'nâsına dahi gelir. Burada ba'zı müfessirîn bu ma'nayı tercih etmişlerse de zâhir olan

evvelkidir. Allahdah ma'adâ tapılan şeylerin hepsi putlar gibi yalan, uydurma ma'bud olduğu, mahlûk

olmalarından da anlaşılır. İlmî noktai nazardan ifadenin asıl ruhu da mahlûkün hâlîk yerine tutulmasındaki

tenakuzu göstermektedir. Bunu daha ziyade izah için buyuruluyor ki

﴿وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾ ve kendi kendilerine bir zarara da

malik değiller bir men'feate de - bu cümlenin tefsirinde «ve kendilerinden ne bir zararı defa ne de

kendilerine bir menfeati celbe güçleri yetmez » deniliyor, çünkü « لَانْفُسِهِمْ » müahhar olan zarar

fi'linin sılası addolunuyor. Ve bir şey'in kendine izarar etmesi ma'kul olmadığından, darr, defı darr ma'nâsına

hamledilmiş oluyor. Bu ma'nâ ise sâlibei külliyye olarak yalnız câmid putlara muntabık olabilir. Bu ise hem

kasır hem de nazmı celîlin zâhirinden uzaktır, « لام » da asl olan ta'lil olduğu gibi « لَا يَمْلِكُونَ »

ye taalluku da zâhirdir. « لَا يَمْلِكُونَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا لَانْفُسِهِمْ » değil «

لَا يَمْلِكُونَ لَانْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا » buyurulmuştur. O halde «

﴿لَانْفُسِهِمْ﴾ • ﴿لذَاتِهِمْ﴾ » demek olmalıdır. Nefyedilen yalnız kendilerine teallük eden

nefi' ve darr değil, kendi zatlarının illiyetiyle mutlak nefi ve dardır. Ya'ni kendiliklerinden lizatihim hiç bir

zarar ve menfeat yapmağa kadir değillerdir. Bizatihim olsalar bile lizatihim değillerdir. Şayed ba'zılarında

mesalâ Güneşte veya Firavn gibilerde, yâhud Mesih gibilerde bir menfeat veya

sh:»3569

mazarrat görülmüşse o onların lizatihi kendi kudretlerinden, milklerinden değil, hâlık tealânın verdiği kudret

ve kuvvettendir. Lizatihi olsa idi fanî olmazdı. Bu ma'nâ «

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَآتُوبُ

إِلَيْهِ تَوْبَةٌ عَبْدٍ ظَالِمٍ لِنَفْسِهِ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً
وَلَا نُشُورًا» mazmununa da mutabıktır. Burada zararın takdim edilmesi de şayanı dikkattir. Defi

zarar celbi menfeatten akdemdir kaidesine işaretle zararı defedemiyen bir benfeat celbedemiyenden daha

âciz olduğunu anlattığı gibi izar etmenin nâfi' olmaktan kolay olduğunu da anlatır. Bir de Allahdan

başkasına tapanların menfeat hissinden evvel zarar korkusuyla taptıklarını iş'ar eder. Çünkü cebabire ve

zalime insanları en ziyade tedhiş siyasetiyle kendilerine perestiş ettirmeğe uğraşırlar. Ve bu yüzden bir çok

zavallılar o kuvveti onların kendilerinin imiş gibi farz ederek korku belâsiyle onları ma'bud yerine koyar

Allahı unuturlar ve lâkin bilmeleri lâzım gelir ki esasen o kuvvet ve kudret onların değildir, Allah murad

etmeyince onlar kendi başlarına ne bir zarar yapabilirler ne bir menfeat

﴿وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا﴾ ne mevte maliktirler ne

hayata, ne de nüşure -

NÜŞUR, neşir gibi ba'zan müteaddi ba'zan lâzım olur. Meteaddi olurlarsa bir şey'i açıp yaymak ma'nâsına

gelirler ki lisanımızda neşr ve neşriyyat ve menşur bu ma'nâdandır. Bunun lâzımına intişar denilir, lâzım

oldukları zaman ise ölmüş bir şey'in dirilip kalkması ma'nâsınadır ki Kur'anda nüşur umumiyette bu

ma'nâyadır. Bunun müteaddisinde inşar denilir. «وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مَيِّتًا» gibi. Binaenaleyh

bu ma'nâ şu olur: ne ölüm ellerindedir ne dirim, ne de ölümden sonra Âhirette kalım, bunların hiç birinde ne

kendileri ne başkaları hakkında diledikleri gibi tasarruf edemezler. Bunlara malik olmanın ise ma'bud

olamaz. Böyle iken bütün bunlara malik olan Allaha kulluğu bıraktılar da öyle âcizlere taptılar. Nübüvveti

gelince:

sh:»3570

4. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ve o küfredenler - bu beyanata karşı - dediler ki

﴿اِفْتَرَاهُ﴾ bu - Kur'an fûrkan falan değil ﴿الْأَفْكَ﴾ sırf bir iftira

﴿اِن هَذَا﴾ onu o uydurdu - ﴿وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ﴾ ve buna karşı diğer bir kavim de ona

yardım etti - yabancıardan Yehüdîlerden öğreniyor dediler (Sûrei Nahilde «انما يعلمه بشر»

bak). ﴿فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا﴾ böyle zulm-ü tezvire - büyük bir haksızlığa ve

yalancılığa - gittiler 5. ﴿وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ve evvelkilerin esatırı -(esatır

kelimesi hakkında Sûrei En'ama bak) ﴿اَكْتَتَبَهَا﴾ onları kendine yazdırtmış da

﴿فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ işte sabah akşam kendisine o okunup

duruyor» dediler - haksızlıkta, yalancılıkta, müzevvirlikte bu derece ileri gittiler. Böyle zalim müzevvirlere

karşı başka sözün lüzumu yok, sade 6.

﴿قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ onu, de:

«o Göklerde ve Yerde sirri bilen indirdi - ya'ni o sizin zu'munuz gibi uydurma veya eşatir' evvelîn değil,

esrarı ilâhiyyeyi mütezamın Semavi bir kitabı münzeldir. Çünkü onu Göklerin Yerin sirrini bilen Allah tealâ

indirdi ﴿إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ o hakikaten gafur bir rahîm bulunuyor - onun için o

zulm ü tezvire karşı ukubetlerinizi isti'cal etmiyor da te'hîr buyuruyor.

7.

﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ﴾ - Rivâyet olunduğuna göre Kureyşten Utbe ve Şeybe ibnârebîa, Ebü Süfyan ibni Harb,

Nadr ibnilharis, Ebûlbuhtürî, Esved İbnilmuttalib Zem'atibnil'esved, Velid İbnilmugıyre,

sh:»3571

Ebû cehl ibni Hişâm, Abdullah ibni Ebümeıye, Ümeıyetibni Half, As ibni Vail, Nebih ibni Haccac ile

Münebbih ibni Haccac toplanmışlar ve birbirlerine «Muhammede bir haber salın, kendisiyle bir konuşun,

bir muhasebe münakaşa edin ki ma'zur olasınız » demişler ve bunun üzerine «kavmin senin için toplandılar, seninle konuşmak istiyorlar» diye haber salmışlardı. Aleyhissalâtüvesselâm geldi» ya Muhammed, biz senin hakkında ma'zur olalım diye sana haber gönderdik. İmdi bak sen eğer bu sözle mal istiyorsan sana mallarımızdan mal toplarız ve eğer şeref istiyorsan seni Efendi tanırız, büyükleriz ve eğer mülk istiyorsan seni melik yaparız» dediler. Resulullah sallallahü aleyhi vesellem buyurdu ki: «bende dediklerinizden hiç biri yok, ben size getirdiğimi ne mallarınızı almak için, ne içinizde şeref için, ne de üzerinizde melik olmak için getirmedim ve lâkin Allah tealâ beni size bir Resul olarak gönderdi ve bana bir kitab indirdi ve size bir beşîr-ü nezîr olmamı emreyledi, ben de size rabbımın risaletini tebliğ ve hayırhahlıkla nasihat eyledim. Eğer siz getirttiğimi kabul ederseniz o sizin Dünya ve Âhrette nasibinizdir ve eğer onu bana reddederseniz Allah azze ve celle benimle sizin aranızda hukmünü verinciye kadar ben Allah tealânın emrine sabrederim. Ya Muhammed, dediler! Eğer arz ettiklerimizden hiç bir şey kabul etmiyeceksen o halde kendin için rabbından işte: mayyetinde seni tasdik edecek ve senden bizi defeyliyecek bir Melek göndersin, hem işte sana bağlar bostanlar ve altından gümüşten köşkler yapsın da seni çalışmadan kurtarsın, çünkü sen de bizim gibi çarşılarda dolaşiyor geçimlik arıyorsun, eğer zu'mettiğin gibi Resul isen o vakit fadlını ve rabbının indindeki menzileni anlarız. Buna karşı Resulullah hayır, ben size onun için ba's olunmadım, Allah tealâ beni bir beşîr-ü nezîr olarak ba's buyurdu dedi, işte bu âyetler bu

sebeble inzal buyuruldu. اهـ .

sh:»3572

«مَالِهَذَا» de «ma», istifhamiyye, «lâm» harfi cerrolduğundan kaide «مَالِهَذَا الرَّسُولِ»

şeklinde muttasıl yazılmak idiyyse de hattı İmamda «مَالِ هَذَا» suretinde «lâm» ayrı yazılmış ve

binaenaleyh burada yazılmak sünneti mu'tebere olmuştur.

﴿١٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي أَنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ﴿١١﴾ بَلْ
كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١٢﴾
إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغِيظًا وَزَفِيرًا ﴿١٣﴾
وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّبِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا
﴿١٤﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا
﴿١٥﴾ قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٦﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ

خَالِدِينَ ۖ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ
هُم ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٨﴾

sh:»3573

﴿١٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ
مِنْ أَوْلِيَآءَ وَلَكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا
قَوْمًا بُورًا ﴿١٩﴾ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ
صِرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِم مِّنكُمْ نُدِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾
وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ لِيَأْكُلُوا الطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ
وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢١﴾

Meali Şerifi

Öyle yücedir o ki dilerse sana ondan daha hayırlısını verir, Altından ırmaklar akar Cennetler, sana köşkler
de yapar 10 Fakat onlar saati tekzib ettiler, biz ise o saati tekzib edenlere öyle bir sayır, çılgın bir ateş
hazırladık 11 Ki onları gördüğü vakit ona mahsus bir hışımlanma, bir zeffir işitirler 12 Ve çatılıp çatılıp onun
dar bir yerine atıldıkları vakit de orada helâke haykırırlar 13 Bir helâke haykırmayın bugün çok helâke
haykırın 14 Ya o mı hayırlı, yoksa müttekilere va'dolunan Huld Cenneti mi Ki kendilerine bir mükâfat, ve
âkıbet varacakları bir me'va bulunuyor 15 Onlar için orada ne isterlerse var, hem ebedî kalacakları,
Rabbının uhdesinde bu "bir va'di mes'ul" bulunuyor 16 Hele o gün ki onları Allahdan başka taptıkları
şeylerle haşredip de siz mi saptırdınız kullarımı

sh:»3574

yoksa kendileri mi yolu gaib ettiler diyeceği gün? 17 Sübhansın, demişlerdir: Senden başka veliler ittihaz
etmemiz (olunmamız) bize yaraşır değildi ve lâkin sen onları ve atalarını zevka daldırdın, o kadar ki nihayet
zikri unuttular ve helâke giden bir kavm oldular 18 Demek sizi sözünüzde yalancı çıkarmışlardır, artık ne
savmağa ne de bir yardıma çare bulamıyacaksınız ve içinizden her kim zulmederse ona büyük bir azâb
tattıracağız 19 Biz senden evvel de Peygamberleri başka türlü göndermedik, şüphesiz onlar hem yemek

iyorlar, hem çarşılarda geziyorlardı (sokaklarda yürüyorlardı) bir de ba'zınızı diğere bir fitne kılmışızdır ki

bakalım sabredecek misiniz? Maamafih rabbın basîr bulunuyor 20

10. ﴿تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ﴾ Ne mübârekdir o ki dilerse -

﴿جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ﴾ sana ondan - onların söyledikleri hazine ve bağçelerden

- daha iyisini verir - sâde bir Cennet değil ﴿جَنَّاتٍ﴾ Cennetler - hem

﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ altından ırmaklar akar Cennetler - verir, ya'ni Âhirette

va'd buyurduğu Cennetler gibi dilerse Dünyada da verir, dari islâm olur

﴿وَيَجْعَلُ لَكَ فُصُورًا﴾ senin için köşkler de yapar.

11. ﴿بَلْ كَذَّبُوا﴾ -

BEL, Bir atıp harfidir ki asıl ma'nâsı idrabdır. Ba'zanda hattâ gibi terakkî ifade eder.

IDRAB, Sözü üstünden altına çevirmek, ya'ni mâkablinden sarfı nazar ettirerek maba'dine tevcih eylemektir.

Bunu belki diye terceme etmek meşhur olmuştur.

Filvakı' lâfzan da ondan me'huz denecek kadar uygundur. Lâkin lisanımızda «belki» idrabdan ziyade ümid

ve ihtimal için kullanılmaktadır. «Dur bakalım belki gelir»

sh:»3575

demekte hiç idrab ma'nâsı yoktur. Idrab, «yok, hayır» «daha doğrusu» demektir. Bu ma'nâ kasr-u istidrâke

şebîh olduğu cihetle son zamanlarda fakat kelimesi de «bel» ve «lâkin» yerinde kullanılır olmuştur. Bu

surette «fakat onlar saati tekzip ettiler» demek olur - bu cümle yukarıdaki «

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ kissasına ma'tuf ve ondan idrab ile diğer küfürlerini hikâyeye ve inzari

sariha intikaldir. Ya'ni daha doğrusu onlar Sâate, Kıyamet ve Âhirete inanmıyorlar, Kur'anın öyle uydurma

olmadığını bilmediklerinden değil, Âhirete, cezaya inanmadıklarından dolayı o küfrü dalâle düşüyorlar, o

zulm'ü tezvire gidiyorlar. ﴿وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا﴾ Halbuki biz

o sâati tekzip eden kimselere öyle hâil bir saıyr hazırlamışızdır ki 12.

﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾ onları uzak bir mekândan gördüğü vakıt - ki onlar

gerek görsünler gerek görmesinler ﴿سَمِعُوا لَهَا تَغِيْظًا وَزَفِيرًا﴾ onun müdhiş bir

gazablanma ve sümürmesini işitirler -

TEGAYYÜZ, Gayzlanmak, öfkelenmek, ZEFİR, içeri nefer almaktır. Demek ki Cehennem onları uzaktan

gördüğü vakit öfkesinden dehşetli sesler çıkarıyor ve sümürmek için içine çekiyor. Burada görülüyor ki

gayzlanmak zefirlenmek gibi görmek de Saiyre nisbet edilmiştir. Onlar Cehennemi gördüğü vakit değil,

Cehennem onları gördüğü vakit, bu ise Cehennem ateşini bir idrâk sahibi gibi tasvir demektir. Bunu bir

çokları «görünecek bir mevki'de buldukları vakit» demek gibi mecazî bir ma'nâya hamletmek

istemişlerdir. Lâkin Cehenneme fi'li idrâk nisbet edilmesi sâde burada değil «

«يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ
«وَشَكَتِ النَّارُ إِلَىٰ رَبِّهَا فَقَالَ رَبِّ اكْلِي بَعْضِي بَعْضًا الْخ

hadîsi gibi diğer yerlerde de vârid olmuştur.

Bir de Alûsînin naklettiği vechile Taberanî ile İbni

Merduye Mekhûl tarikiyle Ebû Ümâme radiyallahü anhten şunu tahric eylemişlerdir: demiştir ki «Resulullah

sallallahü aleyhi vesellem: her kim müteammiden bana atfen yalan söylese Cehennemin iki gözü

arasında oturacağı yere hazırlansın» buyurdu, ya Resulallah Cehennemin gözü var mıdır dediler,

işitmediniz mi Allah tealâ « إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ » buyuruyor, gözleri olmasa görür

mü? » Buyurdu. Şu halde te'vile gidilmeyip mes'eleyi Allah tealânın kudretiyle sirrî bir surette mülâhaza

etmek iktiza eder. Bâhusus «

« قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ » ihtarından

sonra bunun o sirriyete bariz bir alâkası göze çarpmaktadır.

13. ﴿ دَعُوا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴾ Orada «süburâ» ya'ni ey sübûr, ey helâk neredesin gel de

bizi kurtar diye feryad ederler.

16. ﴿ وَعَدَّا مَسْئُولًا ﴾ Va'di mes'ul, istenecek va'd, yâhud istenildiği halde va'd, ya'ni Allah tealâ

onu kullar tarafından istenilmek şartıyla va'd-ü teahhüd buyurmuştur.

﴿ ٢١ ﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا

الْمَلَكَةَ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتْوًا
كَبِيرًا ﴿٢٢﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ
وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٣﴾ وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ
عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا ﴿٢٤﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ
مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٥﴾

sh:»3577

﴿٢٥﴾ وَيَوْمَ تَشَقُّ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا
﴿٢٦﴾ الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى
الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ
يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٨﴾ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي
لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٩﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذٍ
جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٣٠﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ
يَا رَبِّ إِنِّي قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣١﴾ وَكَذَلِكَ
جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا

وَنَصِيرًا ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ
جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٣﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٤﴾
الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَاضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٥﴾

sh:»3578

Meali Şerif

Bununla beraber likamızı ümid etmeyenler dediler ki: "o melâike bizim üzerimize indirilse ya, yâhud

rabbımızı görsek â" celâlîme kâsem ederim ki doğrusu nefislerinde kendilerini büyükdüldü, büyük

azgınlık ettiler 21 Melâikeyi görecekleri gün, mücrimlere o gün müjde yoktur, « حَجْرًا مَّحْجُورًا »

yasak yasak diyeceklerdir 22 Hem varmıdır da her ne amel işledilerse onu bir hebâi mensûre

çevirmişdir 23 Eshabı Cennettir ki o gün eğlendiği yer hayırlı, dinlediği yer pek güzeldir 24 Hem o,

Semânın gamâm ile yarılacağı ve Melâikelerin peyderpey indirildiği gün 25 Mülk o gün elhak rahmânındır,

kâfirlere ise o pek zorluklu bir gün olur 26 Hem o gün ki zalim ellerini ısıracak eyvah diyecek keşke
Peygamberin maiyyetinde bir yol tutaydım 27 Eyvah keşke falanı dost tutmıyaydım 28 Vallahi o sapıttı beni
zikirden, bana gelmiş iken, öyle ya Şeytan insana çok hızlınkâr bulunuyor 29 Peygamber de "yarab,
kavmim bu Kur'anı mehcur tuttular" demekte 30 Ve işte biz böyle her Peygamber için mücrimlerden bir
düşman yapmışızdır, maamafih hâdi de rabbın yeter nasîr de 31Yine o küfredenler dediler ki: o Kur'an ona
cümlesi birden indirilseydi ya! Biz onu gönlüne iyi tesbit edelim diye böyle indirdik ve fevkal'âde bir tertil ile
tertil eyledik 32 Hem onlar sana her hangi bir mesel ile gelmezler ki mutlak biz sana hakkı ve tefsirin daha
güzeline getirmiş olmalıyım 33 O yüzleri üstü Cehenneme haşrolunacaklar, onlar mevki'ce çok fena, yolca
da en sepiktirler 34

21. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾ bu cümle «

﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ﴾ cümlesine ma'tuf ve o kâfirlerin diğer saçmalarını hikâye ile redd

ü inzardır.

RECA, meşhurda emel (arzu) demektir. Ekser lügaviyyun birini diğeriyle tefsir etmişlerdir. Maamafih aralarında ince fark gösterenler de vardır. İbni Hilâlin Fûrukunda «emel, müstemirr bir recadır. Onun için bir şey'e nazar, müstemirr olup uzayınca «teammül etti» denilir. Bir de emel, mümkinde ve muhalde olur, reca ise mümkinde mahsustur. denilmiş» Mısbahta da derki: emel, ye'sin zıddıdır. Ve ekser isti'mali, husulü beid olandadır. Tama husulü karib olanda olur. Reca ise emel ile tama' arasındadır. Çünkü reca eden me'mulünün hasıl olmamasından korkar, bu i'tibarla tama'ma'nâsına da kullanılır. اه . Reca nefiy halinde ba'zan havf ma'nâsını da ifade eder ki buna lûgati tihamiyye denilmiştir. Buna göre « لَا يَرْجُونَ - korkmazlar», meşhure göre arzu etmezler, tahkika göre de ümid etmezler demek oluyor ki burada en münasib olanda budur.

LİKA, aslında bir şey ile buluşmaktır. Temass, şart olmaksızın bir şey'e vüsul diye de ifade edilmiştir. Rü'yete de itlak olunur. Binaenaleyh likauillak rü'yetullah veya Allaha irmek yâhud Kıyamet günü hisab ve ceza için Allah tealânın karşısına çıkmak demek olur. Ve karşımıza çıkacaklarını ümid etmeyenler demek haşr-ü neşre, Âhıret mes'uliyetine inanmadıkları için Allahdan korkmayanlar demeyi de ifade eder. Ya'ni: Allahı görmeye yüzü olmiyan, Allahın karşısına çıkacaklarını, azâbına çatacaklarını ümid etmeyen, Âhırete

inanmaz Allahdan korkmazlar ﴿لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةَ﴾ o Melekler bizim

üzerimize indirilse ya ﴿أَوْ نَرَى رَبَّنَا﴾ yâhud rabbımızı görsek a dediler

﴿لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ﴾ celâlim hakkı için gönüllerinde kendilerini

büyüksündüler - çünkü öyle demekle kendilerini Peygamberin yerinde veya daha üstün görmek istiyorlar

sh.»3580

ve hattâ Allaha karşı azamet furuşluk ediyorlar ﴿وَعَتَوْا عُتْوًا كَبِيرًا﴾ ve büyük bir

haksızlıkla azgınlık ettiler - bunca beyinâtı tanımadılar da nüfusi kudsiyyenin bile önüne çekilmiş olan «

﴿لَنْ تَرَانِي﴾ perdesinin nefsi habîslerine karşı yırtılmasını istediler.

Evet, onlar Melâikeyi görmeyecek değiller fakat 22. ﴿يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ﴾ Melâikeyi

görecekları gün ﴿لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ﴾ mücrimlere o gün müjde yoktur - o

halde o azgın mücrimlere hiç müjde yoktur ﴿وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ ve «

﴿حِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ derler «حِجْرًا مَّحْجُورًا» bir düşman rastgeldiği veya bir mekruh

hücum ettiği sırada söylenir bir ta'bir dir ki fi'li mahzûf mefuli mutlak halinde te'kidi bir cümledir. Fi'li «

﴿حَجَرَ حِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ veya «أَحْرَجَ حِجْرًا مَّحْجُورًا» takdirinde emir veya

mazi olabilir ve bu suretle yerine göre ya bir duâ ve istiaze, ya'ni bir yalvarış ve sığıniş yâhud da bir men-u

tehdid ifade eder. Bir duâ olduğuna göre "etme kıyma, evlerden irak, dağlara taşlara" demek mealinde olur.

O birinde de «yasak memnu' yâhud davranma» demek gibidir. Burada her iki ma'nâ ile tefsir edilmiştir. «

يَقُولُونَ» Zamiri mücrimlere raci' olduğuna göre mücrimler o Melâikeye «aman etmeyin kıymayın bizim

yanımıza yanaşmayın öte öte» derler, Melâikeye raci' olduğu takdirde de Melâike, o mücrimlere

«davranmayın size o müjde ve Cennet men'edilmiş yasak, kat'ıyyen yasak» derler.

23. ﴿وَقَدِمْنَا﴾ Hem varmışızdır ﴿إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ﴾ amel denecek,

ya'ni hayır kabilinden her ne yapmışlarsa da ﴿فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا﴾ onu bir hebai

mensûre çevirmişizdir. Heder etmişizdir.

sh:»3581

HEBA, bir pencereden Güneşin zıyası vurduğu zaman içinde uçuştığı görünen tozdur.

MENSÛR, saçılmış demektir. Zaten dağınık demek olan hebâyı bir de bu suretle tavsif, onu bir daha

saçılmış olarak tasvirdir ki hiç görülmez olur. Burada bir istiarei temsiliyye vardır. Şöyle ki: bütün amelleriyle halleri, isyan etmiş ve binaenaleyh hükümetleri tarafından varılıb bütün tutamakları parçalanarak dağıdılıb ifna edilmiş bir kavmin haline benzetilmiştir. Yâhud kudum kasıddan mecaz olduğu gibi büsbütün heder edilmiş hiçe indirilmiş olan amelleri de kendisinden maksud olan gayeden uzak kalmak ve bir hedefe dizilmeleri kabil olmamak i'tibarıyla bir hebâi mensûre benzetilerek teşhibi müfred suretiyle ayrı ayrı birer istiare yapılmıştır. Ya'ni o mücrimlerin müsafire bakmak, akribayı gözetmek, biçarelere yardım etmek, insanlığa yarar bir iş yapmak gibi ba'zı amelleri varsa bile o küfr-ü tuğyanları yüzünden hepsi heder olmuştur. Hiç birinin hayrını göremezler.

Öyle mücrimler değil, 24. ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾ eshabı cennet - ya'ni «

﴿أَمْ جَنَّةِ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ﴾ âyetiyle beyan buyurulduğu üzere Cennet

kendilerine mev'ud olan müttekiler. ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ O gün - o Melâikeyi görecekleri gün

﴿وَإِحْسَنُ مَقِيلًا﴾ istirahatgâha daha
﴿خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا﴾ karargâhca hayırlı

güzeldir - MÜSTEKARR, karargâh, ya'ni oturmak konuşmak için ekser evkatta durduğu yer, MAKÎL, kaylûle

yeri, habgâh, kuşluk uyuduğu, istirahat ettiği yer demektir. Cennette uyku olmadığına göre burada makîl,

sade istirahatgâh diye tefsir olunmuştur. Bununla beraber o günün yarısında hesabdan kurtulunacak da ehli

Cennet Cennette, ehli Cehennem de Cehennemde bir kaylûle yapacaklar diye de rivayet olunmuştur.

sh:»3582

25. ﴿وَيَوْمَ تَشَقُّ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ﴾ Hem Semanın gamâm ile çatlıyacağı - «
هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ

» kavli celîinde zikr olunan gamâmın tulûu sebebiyle Semanın şakkolacağı

﴿وَنَزَلَ الْمَلَائِكَةُ نَزِيلًا﴾ ve Melâikenin peyderpey indirildiği o gün 26.

﴿الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ﴾ mülk o gün elhak Rahmanındır. - Çünkü o gün

her mülk zeval bulur. Ancak Rahmanın hakkı olan mülk kalır

﴿وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا﴾ ve kâfirlere pek zorluklu bir gün olmuştur. 27.

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ﴾ Hem o gün ki zalim ellerinin üstünü ısırarak

﴿يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾ eyvah bana diyerek: keşke

ben Peygamberin maiyyetinde bir yol tutaydım - ma'lûm ki el ısırma hiddet ve hasretle nedametten

kinayedir, zalimden murad cinstir. Şu kadar ki sebebi nüzul Ukbetübni Ebi müayt denilmiştir.

28. ﴿يَا وَيْلَتِي﴾ Vay şu başıma gelene ﴿لَيْتَنِي﴾ keşke ben

﴿لَمْ اتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا﴾ fülani dost edinmeyeydim - fülân, a'lâmdan kinayedir,

netekim ecnastan kinaye de «هن» hen (lisanımızda şey) denir. 29.

﴿لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذِ جَاءَنِي﴾ alimallah beni şaşırttı, zikirden

sapıttı: gelmişken bana - zikirden murad, zikrullah, kitabullah yâhud Peygamberin va'z-u nasihatı, yâhudda

sebebi nüzulüne nazaran kelime-i şahadettir. « أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »

Ukbetübni Ebi müayt Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellemin meclisine çokça gelirmiş, bir gün

ziyafete da'vet etmiş, iki kelime-i şهادeti söylemedikçe yemeğini yemekten imtina' buyurmuş, o da yapmış,

Übeyy ibni half de onun sadığı imiş, kendisine itâb etmiş

sh:»3583

«sapıttın» demiş, yok demiş ve lâkin evimde yemeğimi yemekten imtina' etti, onun için utandım da şهادet

ediverdim, hayır demiş, sen ona varıp ensesine vurup yüzüne tükürmezsen senden hoşnud olmam, bunun

üzerine Darünnedvede secdede iken rast getirmiş, o haltı etmiş.

O vakit aleyhissalâtu vesselâm, Mekke haricinde rast gelirsem sana mutlak başına binerim buyurmuştu.

Bedr günü esir edilmekle Hazreti Aliye emir buyurup boynunu vurdu, Übeyy de Uhudde bûbarezede aldığı

yaradan Mekkeye vardığında öldü, işte Ukbeye zikir, o suretle gelmişken Übeyy şeytanetle onu sapıtmıştı -

﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا﴾ öyle ya Şeytan, insana çok hızlınkâr

olmuş -

HIZLÂN, yardımsız bırakmaktır. Hazul ondan mubalâga sıygasıdır. Ya'ni gerek Cinden olsun gerek İsten

Şeytan insanın hayrına dost olmaz, kendi hesabına bir felâkete sürüklemek için dost görünür, nihayet başı

sıkıntıya gelince onu yardımsız bırakır çekiliverir.

30. ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ﴾ Peygamber de, ya rab! demekte - ya'ni bir taraftan da

Peygamber Allaha böyle şikâyet etmektedir:

﴿إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ kavmin bu Kur'anı mehcur

tuttular - mehcur tutmak iki ma'nâya gelir birisi terkedib uzak durmak, amel etmemektir. Netekim bir hadisi

şerifte şöyle buyurulmuştur: «her kim de Kur'anı öğrenir de mushafını asar, ilişik etmez ve bakmazsa

Kıyamet günü gelir yakasına sarılır «ya rab! bu kulun beni mehcur tuttu, benimle arasında hükmünü ver»

der. Birisi de hakkında hezeyan ettiler, saçma, esatırul'evvelin diye saçmaladılar demektir. Peygamberin bu suretle şikayetini söylemek ise büyük bir tehdiddir. Çünkü Peygamberler kavmini Allaha şikayet ettikleri zaman haklarında azâb ta'cil buyurulmuştur.

sh:»3584

31. ﴿وَكَذَلِكَ﴾ Ve işte böyle - ya Muhammed, sana yaptığımız gibi

﴿جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ her Peygamber için de

mücrimlerden düşman yaptık - ve binaenaleyh sen de onlar gibi sabret, onları kahretmek için

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا﴾ yolu gösterecek, yardım edecek de rabbın yeter. 32.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ yine küfredenler

﴿لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً﴾ Kur'an onun üzerine cümlesi

birden indirilseydi ya dediler - ki ma'nâsız bir i'tiraz [1] gûya Tevrat birden indirilmiş te Kur'an da öyle olsa

miş, halbuki ruhu mes'ele olan 'caz keyfiyeti müteferrikan indirilmesiyle cümleten indirilmesinden fark

edecek değil, bil'akis tefrikın fazla fevaidi de var.

Ezcümle ﴿كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ﴾ bu vechile kalbini iyi tesbit edelim diye böyle

indirdik - böyle ayrı ayrı cümle cümle indirilmekle evvelâ, zabt-u hıfzı sağlam olacak, saniyen, peyderpey

vakayia göre inişinde ma'nâ itibariyle daha ziyade bir basıyret ve derinlik, hem nazarı ve hem amelî bir

kıymet ve kuvvet bulunacak, salisen, her yeni inen necm ile ayrıca bir tehatti yapıp muarazasından âciz

birakılmakla her birinde yeni bir kuvveti kalb verilecek, rabian, nâsıh ve mensuh ile zamanına göre ahkâm

teşrii, beyan ve tefsirin usul ve kavaidi metenevvası öğretilecek ilh... Bu suretle

﴿وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا﴾ ve emsalsiz bir tertil ile tertil eyledik - ağır ağır, güzel bir okuyuş okuduk

33. ﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ﴾ hem sana her hangi bir mesel ile

sh:»3585

gelmezler ki - ya'ni mesel denecek derecede acîb her hangi bir suâl veya hal ile gelmezler ki -

﴿إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا﴾ behemehal biz sana hakkı ve tefsirci

daha güzelini getirmiş olmalıyım - işte cümlesinin birden indirilmemesinde bir de bu fâide vardır.

34. ﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ﴾ Öyle Cehenneme

yüzleri üstü - ya'ni tepeleri aşağı veya sürüklenerek, yâhud kalbleri süfliyyâta mâil olduğu gibi yüzleri de

ona müteveccih olarak - haşrolunacak kimseler -

﴿أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا﴾ işte onlar mevki'ce en fena ve yolca en

şaşkın, en sapkın kimselerdir.

﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ
وَزِيرًا ﴿٣٦﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
فَدَمَّرْنَا لَهُمُ تَدْمِيرًا ﴿٣٧﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ
أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا
﴿٣٨﴾ وَعَادًا وَثَمُودًا وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا
﴿٣٩﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٤٠﴾

sh:»3586

﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ آتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطَرًا سَوْءًا فَلَمْ
يَكُونُوا يَرُونَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤١﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ

انَّ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُؤًا أَهْذًا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤٢﴾
انَّ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنِ الْهَتَنِ لَوْلَا اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ حِينَ يَرُونَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٣﴾ اَرَأَيْتَ مَنْ
اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَّهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيْلًا ﴿٤٤﴾ اَمْ تَحْسَبُ
اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ يَعْقِلُونَ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ
اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿٤٥﴾

Meali Şerifi

Celâlim hakkı için Musâya o kitabı verdik, biraderi Harûnu da maiyyetinde vezir yaptık 35 Haydi âyetlerimizi

tekzib eden o kavme gidiniz, dedik, binnetice o kavmi tedmir ederek helâk ettik 36 Nuh kavmini de

Resulleri tekzib ettikleri vakit gark edib kendilerini insanlara bir ibret kıldık: hazırladık da zâlimlere elîm bir

azâb 37 Âdi de, Semûdu da, Eshabı ressi de bunların arasında daha bir çok kurunu da 38 Ki her birine

nasiyhat olarak emsal anlatmıştık ve her birini mahv-ü perişan ettik de ettik 39 Celâlim hakkı için o fenalık

yağmuruna tutulan karyeye de vardılar, artık onu görüyor değiller miydi? Doğrusu nüşur arzu etmiyorlar,

uyanmak istemiyorlardı 40 Senide

sh:»3587

gördükleri vakit sırf bir eğlence yerine tutuyorlar, bumu o Allahın Peygamber diye gönderdiği? diyorlar 41

Sahih be! Az kaldı bizi ma'budlarımdan sapıtacaktı, eğer üzerlerine sebat etmesekti! diyorlar, fakat ileride

bilecekler, azâbı görecekleri gün: kimmiş o yolu daha sapık olan ? 42 Gördünmü o ilâhını hevâsı ittihaz

edeni? Artık ona sen mi vekil olacaksın 43 Yoksa onların ekserîsini iştirler veya akıl ederler mi

zannediyorsun? Onlar sırf hayvan gibi hattâ gidişçe daha sapkıncırlar 44

37. ﴿لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ﴾ Resulleri tekzip ettikleri vakit - burada Resullerin cemi'

siyasiyle getirilmesi şayani dikkat görülmüştür. Kavmi Nuhun Nuhtan başka tekzip ettiği Resuller kimler?

Buna şu cevablar veriliyor:

1- Nuh ve ondan evvelki Resuller, demek ki Nuhtan evvel de Resuller varmış. Kavmi Nuh «

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ﴾ demekle hepsini inkâr etmişlerdir.

2- Hepsi tevhidde müttelik oldukları için yalnız Nuhu tekzip de hepsini tekzip demektir.

3- Alel'itlak bi'seti Rûsûlün cevazını inkâr etmişlerdir. Denilmiş, lâkin dördüncü bir ihtimal de varidi hatır oluyor ki o da Nuh aleyhisselâmın gönderdiği Resuller ma'nâsına olmasdır. Burada bu ma'nâ bize diğerlerinden akreb geliyor. Ancak bunu ikinci ile birleştirmek mümkündür.

38. ﴿أَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ RESS, örülmedik kuyu demektir, lâkin bu Eshabı ress kimler olduğu

ta'yin olunamıyor. İbni Abbastan «o, Semuddur» diye bir rivayet var, halbuki burada atıf, mugayereti iktiza ediyor. Katadeden «Yemamede ress, namı âharle felc denilen büyük bir karyenin sahipleri olup Semudun bekayasından idiler, Peygamberlerini katlettiler, helâk oldular» diye rivayet olunmuş

sh:»3588

Kâ'b, Mukatil, Suddi: «Şanı Antakyesinde bir kuyunun sahipleri ki sahib «يس» Habibi neccarı

katletmişlerdi» demişler. Vehb ve Kelbiden: «Eshabı ress eshabı Eyke gibi Şuayb aleyhisselâmın

gönderildiği bir kavm idi, esnama taparlardı, kuyuları ve mevaşileri vardı, kendilerini islâm ve itaate da'vet

etti, tekzib edip tuğyan ve ezada devam ettiler ve günün biri örülmemiş kuyuları olan Ressin etrafında

buldukları sırada orası çöktü yere geçtiler diye nakledilmiş. Eshabı ress Eshabı uhduddur denilmiş

Hanzalete ibni Safvan nam Peygamberin kavmi olup anka muğrib [1] denilen ve Fetih nam dağda sakin

olarak avsız kaldıkça çoluklarını çocuklarını kapan ve her rengi bulunan büyük bir kuşla mübtelâ kılınmış

idiler ki Hanzelenin duâsıyla saika isabet edip telef olmuş, sonra da müşarün'ileyhi katletmişler ve bunun

üzerine helâk olmuşlar da denilmiş. İbni Abbastan bir rivayette de Ress Azerbeycan kuyusudur diye

nakledilmiş, bir de Ress Meşrik bilâdından bir nehirdir, bunun sahiblerine Allah tealâ Yehuza ibni Ya'kub

evlâdından bir Peygamber göndermişti, onu kuyuya attılar ve bu yüzden helâk oldular denilmiş ve daha

başka rivayetler de vardır. Maamafih rivayetlerin ekserisi Peygamberlerini öldüren veya kuyuya atan bir

kavm olduğunu söylemiş oluyorlar.

Mu'cemülbüldanda der ki «ress: kuyu, ress: ma'den ress: kavmin arasını islâhtır. Ebü İshak demiştir ki

Kur'anda ress kuyu demektir. Rivayet olunur ki bunlar Peygamberlerini tekzib edip bir kuyuya ress, ya'ni

dess eden bir kavimdir. Ress, Yemamede Felc denilen bir kavm olduğu ve Semuddan bir taifenin diyarı

bulduğu rivayet olunuyor. Her kuyu resstir. İbni Düreyd demiştir ki «ress» ve tasgiri «rüseys» Necidde iki

vadi veya iki mevzi'dirler. Zemaşeri diyor ki Uleyy «ress kabliyye vadilerindedir» demiş, gayrisi de «Beni

esedden Beni münkız ibni A'ya

sh:»3589

nın bir suyudur demiş, asmai, ress Beni a'yanın, rüseys Beni kâhilindir demiş, diğerleri de «

وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا » âyetinde demişlerdir ki: ress

Azerbeycan vadisidir, ve Azerbaycanın haddi «maverâyi ress» dir. Ve deniliyor ki ress üzerinde «Erran» da

bin şehir vardı, Allah tealâ onlara Musâ namında bir Peygamber gönderdi, Musâ ibni İmran değil, onları

Allaha iymana da'vet etti, tekzib ve inkâr ettiler, isyan eylediler, o da aleyhlerinde duâ etti, Allah tealâ da

Taiften Haris ve huveyrisi tahvil edip üzerlerine gönderdi, onun için deniliyor ehli Ress şu iki dağın altında

kaldılar. Bu Ressin mahreci Kalikalâdan başlar, errana sonra Versane, sonra Mecmea uğrar, orada «Kürr»

le birleşir ve ikisinin arasında Beylekan şehri vardır. Kürr ve Ress ikisi bir geçer Cürcan denizine munsabb

olurlar. Bu Ress pek acayib bir vadidir, balığın envai bulunur. Şurimahi denilen balık oraya mahsustur

derler. Miş'ar İbnilmüelhil « Beszzbabik» şehrini anlatırken demiştir ki bir canibinde Ress nehri vardır,

Ress nehri Belâscan sahrasına doğru çıkar, bu sahrada sahili bahir boyunca berzendden berzaaya ve

oradan versan ve Beylekana doğrudur, bu sahrada beş bin kadar karye vardır ve ekserisi harabdır. Ancak

toprağı iyi ve sağlam olduğu için divarları ve ebniseyi kalmıştır. İşte bu karyeler Kur'anda mezkûr olan

Eshabi ressin idi deniliyor ve bunlar Davud aleyhisselâmın katlettiği Calûtun kavmi idiler de deniliyor.

اهـ .

40. ﴿الْقَرْيَةَ الَّتِي أُمْطِرَتْ الْخ﴾ O fenalık yağmuru yağdırılan karye - Lût kavmi

şehirlerinin en büyüğü olan Sedum kasabası ki taş yağdırılmıştı, Kureyş, Şam ticaretine giderken buraya uğrayorlardı.

43. ﴿أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ﴾ Gördün mü o ilâhını hevası itti haz eden -

HEVÂ nefsın kendiliğinden meylettiği arzusu,

sh:»3590

mücerred keyfidir. Hevasını ilâh itti haz eden denilmeyip de ikinci mefulün takdim olunması, kasır ifade

etmek içindir ki canının istediğinden başka kendine ilâh tanımayan demektir. Böyle kimselerde hiç hak

perestişi yok sade bir hodkâmlık vardır. Kâmi da hakikî menfeati üzere değil, sırf nefsî ve indî kuru

kuruntudan ibarettir. Bunlar değil, sırf nefsî ve indî kuru kuruntudan ibarettir. Bunlar delil, bürhan, hak,

hukuk saymaz, sade kendi keyf-ü zevkına perestiş ederler, zevkleri kendilerinin mahzî felâketi olduğunu

bilseler yine hakkı zevklarına feda ederler, dini de insanın mücerred hissiyyetinden, ya'ni sadece keyf ve

zevkından ibaret tanır: gönülleri neye çekerse ona taparlar, hak zevkını aramaz, hakkın rızasını

düşünmez; düşünmek istemezler, bilseler yine tanımazlar, Taberanî ve Hilyede Ebû Nüaym Ebû Umame

radiyallahü anhten tahrîc etmişlerdir: demiş ki Resulullah sallâllahü aleyhivesellem şöyle buyurdu «

مَا تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ مِنَ إِلَهٍ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ تَعَالَى أَعْظَمُ
عِنْدَ اللَّهِ عِزًّا وَجَلًّا مِنْ هَوَىِّ يُتَّبَعُ

altında Allahdan başka tapılan ma'budlar içinde uyulan hevadan daha büyüğü yoktur.

﴿أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً﴾ artık sen mi onun üzerine vekil olacaksın ? - evvelki

istifham, takrîr bu istifham inkârîdir. Ya'ni gördün a ona vekil olamazsın, üzerine müvekkel olup da

kurtarmazsın 44. ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ﴾ yoksa

onların ekserîsi işidir veya akleder mi sanırsın? - Hayır ne delîli sem'î tanır söz dinlerler ne de delîli akîl tanır

akl ile hareket ederler ﴿إِنَّ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ﴾ onlar sırf en'am gibidirler - akl-ü sem'a

göre hareket etmez, mücerred hissiyatlarına tabi' olurlar ﴿بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلاً﴾ hattâ

gidişçe daha sapkındırlar - çünkü en'am, ehîl hayvanlar bakanlarına inkiyad ederler, kendilerine iyilik

edenlerle

sh:»3591

kötülük edenleri seçerler, menfaatlerini arar, zarar verenden kaçarlar, yediği içtiği yeri tanır öğrendiği yolu

şaşırmazlar. Kendilerine verilmiş olan kuvvetleri ta'tıl etmez, mâhulika lehine sarf eder, hak ve hayır akîdesi

yoksa zulm-ü şerr akîdesi de yoktur. Onlar ise rablarını tanımazlar, onun ihsanlarına karşı nankörlük

ederler, ebedi men'feat olan sevabı istemez, en büyük zarar olan ikabdan korunmazlar, vatanlarına bile

hiyanet ederler, fitrati bozmağa, fitneler çıkarmağa çalışır, zulm-ü fesad ile türlü tezvîrât ve tesvilât ile

Dünyayı karıştırırlar.

Bu suretler hevaperestânın delâleti anlatıldıktan sonra Hak tealânın delâili rübubiyetinden, eltafi

sübhaniyye ve kudreti samedaniyyesinden ba'zı şuuna nazarı dikkat celb olunarak buyuruluyor ki :

﴿٤٥﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ
سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٦﴾ ثُمَّ قَبَضْنَا إِلَيْنَا
قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٨﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ
بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٩﴾
لِنُحْيِيَ بِهِ بَلَدَةً مَيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ

كثيرًا ﴿﴾

sh:»3592

﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا هُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَآبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا
كُفُورًا ﴿٥١﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥٢﴾
فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ
الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ
بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٤﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنْ
الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٥﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ
عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٧﴾
قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ
سَبِيلًا ﴿٥٨﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ
وَكَفَىٰ بِهِ بَدُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

﴿٥٩﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٦٠﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ
لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦١﴾

Meali Şerifi

Bakmaz mısın rabbına? Gölgeyi nasıl uzatmakta? Dilese idi elbet onu sâkin de kılarıdı, sonra nasıl Güneşi,

ona delil kılmışız? 45 Sonra nasıl tutup onu azar azar kendimize almaktayız? 46 Odur o ki size geceyi bir

geyi yaptı, uykuyu bir ta'til de, gündüzü bir nüşur kıldı (yeni bir hayat) 47 Yine odur o ki rüzgârları

rahmetinin önünde müjdecı göndermekte, ve semâdan pampâk bir su (bir mai tahur) indirmektediriz. 48

Diriltelim diye bununla ölü bir beldeyi ve sulayalım diye mahlûkatımızdan nice hayvan sürülerini ve bir çok

insan kümelerini 49 Celâlım hakkı için onu aranızda evirip çevirmektediriz düşünsünler ibret alsınlar diye

yine de nâsın ekserîsi dayatmakta nankörlükten başkasına yanaşmamakta 50 Dilese idik elbet her köyde

bir nezîr gönderiridik 51 Mâdamki yalnız seni gönderdik o halde kâfirlere itaat eyleme de bununla onlara
cihad et büyük cihad 52 O odur ki iki deryayı birbirine salmış: şu tatlı, yürek tazeler, şu tuzlu çorak, aralarına
da bir berzah ve bir "hicri mahcûr" koymuştur 53 Odur o ki sudan bir beşer yarattı da onu bir neseb ve bir
shir kıldı, rabbın kadîr bulunuyor 54 Böyle iken Allahı bırakıp da kendilerine ne menfeat ne zarar
edemeyecek şeylere tapıyorlar ve kâfir o rabbının aleyhine zahîr oluyor 55 Halbuki seni mahzâ bir mübeşşir
ve nezîr olarak gönderdik 56 «Ben buna karşı sizden bir ecir değil, ancak rabbına bir yol tutmak isteyen
kimseler istiyorum» de 57 Ve o

sh:»3594

hayyi lâ yemuta tevekkül (ve itîmad) kıl da ona hamd ile tesbih eyle, kullarının günahlarına onun habîr
olması yeter 58 O hayyi lâ yemut ki Göklere ve Yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı ve sonra Arşın
üzerine istivâ buyurdu o rahmân, haydi ni diliyeceksen o habîrden dile 59 Maamafih "Rahmâna secde
edin" denildiği vkit onlara "Rahmân ne imiş? Bize emrediyorsun diye secde mi ederiz? " dediler ve daha
ziyade vahşetlerini artırdı 60

45. ﴿الَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ﴾ - Ru'yet, «ilâ» ile sılalanınca nazar ma'nâsına olmak yâhud

nazar tazainmun etmek ıktıza eder: « bakmaz mısın rabbına » yâhud «görmedin mi baksana rabbına »

demek olur. Bu bakış ve görüş kalb fi'line irca' olunmak kabil ise de zâhir olan göz fi'li olmaktadır. Halbuki zatı

rab, bu âlemde göz ile görülmez. Onun için müfessirîn burada bir te'vil aramışlardır. Çokları «

الِ صَنَعِ رَبِّكَ» «rabbının sun'ına takdirinde olduğunu söylemişler. bazıları da «baksana

gölgeye rabbın onu nasıl uzattı» mealinde bir kalb gözetmişlerdir. Ve bu hazif veya kalbe nükte olmak

üzere de «nazardan gaye, eserde kalmayıp müessire varmak olduğuna tenbihtir» demişler, bu ise fi'li

basardan binnetice fi'li kalbe geçmek demektir. Fehmi acizaneme göre « كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ »

cümlei istifhamiyyesi mahallen mecurr olarak « رَبِّكَ » den bedeli iştilal yapıldığı surette ne hazfe, ne

kalbe hacet kalmaksızın aynı ma'nâyı anlamak kabildir. Bu surette rabba nazar, mücerred zatı i'tibariyle

değil, meddi zıll keyfiyyeti gibi fi'li ve şuunu rübubiyeti haysiyyetiyle maksud olduğu anlaşılır ki «

تَفَكَّرُوا فِي الْآءِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» meşhuresine

muvafilek olan da budur. Maamafih en doğrusu bu gibi mevaki'de ru'yeti nazardan murad müşahedesi asara

müstenid ma'rifeti kalbiyyedir. Nazmı celîlin tertibi şunu iş'a eder ki evvelâ muhatabı rabbanî olan zatı

risalet gibi ehli ihtisasın sadece izafeti nefsiyye

ile bātından rabba bir nazar vardır. Sonra bu nazarın haricinde bir inkişaf ile fiilden faile geçerek ona vasıl

olması matlûbdur . Âyetin mazmunu bunu ne güzel, ne derin anlatıyor. Bakınız:

﴿كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ﴾ O zilli nasıl meddetti? - Gölgeyi nasıl uzattı? - Nasıl saye endaz oldu ? -

Ma'lûm ki zıll gölge demektir. Güneşin zevalinden sonraki gölgeye Arabcada «fey» denildiği için zıll ba'zan

ona mukabil olarak bilhassa sabah gölgesine denirse de esas i'tibariyle eammdır. Ya'ni mutlaka gölge

demektir. Zıll ziya ile zulmet arasında lâtif bir keyfiyyet ve huzur ve istirahatın en mühim şartlarından olan

bir ni'mettir. Kur'anda zulümat, nura tekabül ettirilirken zıll de harure tekabül ettirilmiştir. «

لَا الظُّلْمَاتُ وَلَا النُّورُ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ» demek ki zıll nurun

değil, yakıcı ziyanın zıddıdır. Şu halde zulmet gibi ademî olmayıp nur ile nevamma bir imtizacı bulunan ve

bir himaye ma'nâsını tazammum eden bir keyfiyyettir. Bu sebeble zıll, himaye ma'nâsına geldiği gibi bir

himayenin sahai şumulüne ve orada zevk-u huzur ile istifade olunan ni'mete dahi itlak olunur ki lisanımızda

bu ma'nâca daha ziyade saye ta'biri kullanılır. Mesalâ zıllı Arş, Arşın gölgesi, Arşın himayesi demektir.

«Sâye endaz oldu sâyesinde sâyeban olduk» demek «himaye etti ni'metiyle mütena'im olduk» demektir.

Bu ma'nâ ile dir ki Kur'anda Cennete «zilli memdud» ıtlak olunmuştur. Meddi zill ta'birinin buna da bir

iyması vardır. Bu âyette «^أالظِّلُّ» «elif» lâmin ahid veya cins olmasına ve ukulün derecati fehmine göre

mertebe mertebe müteaddid ma'nâlara muhtemeldir. Ve hepsinde zıllın bir ni'met olması haysiyeti

melhuzdur.

sh:»3596

EVVELÂ cinsi zıll bir ağaç, bir bina, bir dağ, bir bulut ve Arz gibi gölge vermek şanından olan her hangi bir

cismi kesîfin istifade olunan gölgesi mülâhaza olunurki Ebüssüudun muhtarı budur. Çünkü herkesin

anıyabilceği gölge budur.

SANİYEN ma'nâyî ahd ile gelgelerin en hoşu olan sabah gölgesi, ya'ni tandan Güneş doğana kadar olan

sabah namazı vakti ki ufki şarkînin garba doğru uzanmış gölgesidir. Müfessirînin çoğu buna kail

olmuşlardır. Bunu herkes kavrayamasa bile ekseriya hevâperestlerin gâfil buldukları bu gölgedeki

ma'nâî ni'metin bir ehemmiyeti mahsusası vardır.

SALİSEN Arzın üzerinde gök kubbe halinde imtidad eden ve hakikî bir gölge mahiyetinde bulunan Semâ diye tefsir edilmiştir ki bâlâda geçen hadîsteki « zillî Semâ » ta'biri izafeti beyaniyye ile bu ma'nâyı iş'ar eder.

RABİAN ma'nâyı işarf olarak bütün âlem, zill demek olan âlemi ecsam ve

HAMİSEN bütün âlem üzerindeki himayei ilâhiyye mülâhaza olunabilir ki gölge onun bir temsili zâhirîsidir.

Medd çekip uzatmak mekânda veya zamanda imtidad-ü inbisat vermek veya ibtidaen mümtedd olarak

yaratmak ma'nâlarını ifade eder. Rü'yet karînesile gölgenin uzatılması ecsamın hayellerile uzak

mesafelerden göze verilmesi ma'nâsına da haml olunabilir, bu da mühim bir ma'nâ olur. Hasılı gölgenin aid

olduğu cisimden öteye acâib bir uzantısı vardır ki onu uzatan rabbındır. Hevalarına tapanlar düşünmezler

ki en birinci hevaları bir gölgenin himayesine sığınmaktır. O gölgeyi uzatan ise rabbındır. O halde gölgeye

değil, onu uzatan rabbına tapmak lâzım gelir.

﴿وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا﴾ dilese idi elbet onu sâkin de kılarđı.

sh:»3597

- Bu cümle, ma'tuflar arasında bir mu'terizadır ki ecsamın tabiî kanunu atalet olduğuna, ya'ni hareketi ve sükunu kendiliğinden olamayıp ne verilirse onu kabul ettiğine ve hııkıf müessir, esbabı âdiyye değil, mahzâ meşiyeti rabbaniyeye olduğuna bilhassa bir tenbihtir. Ya'ni rabbın dilese idi o gölgeyi uzatmaz,

uzattıktan sonra değiştirmez, bir kararda durdururdu, lâkin durdurmaz değiştirir

﴿ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا﴾ sonra nasıl ona güneşini delil kılmışız - «

جَعَلْنَا » medd üzerine ma'tuflu ve onun hukmünde dahıldir. Binaenaleyh «keyfe» başında demektir.

Sonra burada gıyabdan tekellüme iltifat yapılmış ve azamet için cemi' sıygası irad buyurulmuştur ki nazar

eden muhataba matlûbunu gösteren bu iltifat, tam makamında ve pek ehemmiyyetli olmuştur. Öyle ki bu

azametın karşısında tutunabilecek hiç bir şey kalmıyacak ve onun için hepsi kabz olunacaktır. Güneşin

gölgeye delil kılınması ne demektir. Burada Güneş, kurs değil, ziya ma'nâsındır. Biz biliriz ki gölge zıyanın

mukabilinde ahzi mevki' eder.

Ve bundan bir çokları gölgeyi güneş yapıyor zannederler, gölgenin illeti ziya sanılır, halbuki ziya gölgenin zıddıdır. Güneşin doğduğu yerde gölge kalmaz, gölge zıyanın eseri değildir. Gölgeyi Allah uzatmıştır, o ziyadan evvel mevcuttur. Fakat görünmez görünüp bilinmesi ziya vasitasile olur, ziya olması idi gölgenin mevcudiyeti bilinmez idi, bu suretle ziya, zıddı olan gölgenin vücuduna bir delil, bir alâmet yapılmıştır.

Zıyanın muhtelif ahval ve evsafından gölgenin tahavvülât ve tağayyüratına istidlâl edebilirsiniz, gördüğünüz cisimleri zıyanın delâleti ve kılaguzluğu ile gördüğünüz gibi gölgelerini de ziya ile görürsünüz, ohalde görülenler eşyanın ziya ile çizilen mürtesemleri, ziya ile göze uzatılan gölgeleri, hayalleridir. Bu surette bütün görülen âlem «

كُلُّ مَا فِي الْكَوْنِ وَهُمْ أَوْ خِيَالٌ، أَوْ عَكُوسٌ فِي مَرَايَا أَوْ ظِلَالٌ» mantukunca bir zıll-ü hayal ve bu hayal rabbına dâldır.

sh:»3598

46. ﴿ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا﴾ sonra da onu tutup azar azar kendimize

almaktayız. - Ya'ni güneş doğdukça gölge çekilmekte ve Allahdan geldiği gibi yine tedricen Allaha irca'

edilmektedir. Şemsi hakikat görününce gölge söner, Hakka döner; işte haktan uzanmış bir gölgeden ibaret olan bütün âlemin de mahiyeti bu, sonu budur. Maamafih iş bununla kalmıyacaktır. Bu kabzin bir de nüşuru, bu ölümün Âhirette yeni bir dirimi vardır ki bunu şu âyetten anlayabilirsiniz:

47. ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لِبَاسًا﴾ Hem o rabbındır ki size geceyi bir

libas yaptı - bu uzatılan gölgeden birisi: Arzın gölgesi olan geceyi bedeni örten elbise gibi üzerinize bir örtü yaptı, Güneşin iz'acı delâletinden, ağyarın didei siayetinden saklar, istirahatiniz esbabından birini teşkil

eder. ﴿وَالنَّوْمَ سُبَاتًا﴾ uykuyu bir sübat -

SÜBAT, kesmek, ta'tıl etmek ma'nâsından me'huz olarak rahat ve ölüm ma'nâlarına gelir, netekim istirahat gününe yevmi Sebt denilmiştir. İlleti dinip istirahat eden hastaya mesbut denildiği gibi ölüye de hayatı kesildiği için mesbut denir. Ebû müslim, rahat ile tefsir etmiş, sahib Keşşaf da mevt ma'nâsına olmasını

tercih eylemiştir. Çünkü mukabilinde nüşur geliyor. ﴿وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا﴾ gündüzü

de bir nüşur kıldı - ya'ni gecenin kabzolunduğu gündüzü de yeniden bir hayata kalkış, bir ba's ba'delmevt

kıldı. Balâdaki « وَلَا حَيَاةَ وَلَا نُشُورًا » bak. Geceleyin rahat dōşeğine yatıp ta'tili faaliyet

ederek « وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّىٰكُمْ بِاللَّيْلِ » medlülünce ölmüş bulunanlar, sabahleyin o

gölge kabz olunurken uyanıp hareket ve intişara başlar, yeni bir hayata atılırlar. Bu nüşuru ummayanlar o hayati arzu etmeyenlerdir.

sh:»3599

48. ﴿وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾ Odur da o

ki rahmetinin iki eli arasında - ya'ni önünde - müjdecileri olarak rüzgârlar göndermektedir. -

BÜŞREN, müjdecî demek olan «beşîr» in cem'i, ba'zı kiraetler de «nun» ile «نُشْرًا» okunur ki «nâşîr»

in cem'idir. Neşriyatçıları, yayıcıları demek olur. Masdar olarak «نَشْرًا» kiraeti de vardır ki neşr için

demektir. Netekim ba'zı kiraette de «الرِّيحَ» müfred olarak «الرِّيحُ» okunmuştur. Yağmur

yerine rahmet ta'bir buyurulması iki nükteyi ifade eder: birisi tufanı felâket teşkil eden yağmurlardan ihtiraz,

o biri de mazmununun diğer ni'metlere dahi şümulünü iş'ardır. Zira rahmet yağmurdan min vechin

eâmmdir. Ya'ni yalnız hevâ cereyanlarından ibaret olan rüzgârların değil, nevmi gafletten uyandıran ilâhi

hareketler, fikri ve ictimâî cereyanlar dahi rahmeti ilâhiyyenin müjdecileri, nâşirleridirler, gerçi rüzgârların

hepsi müjdecî değildir. Mühlik fırtınalar, her şey'i tedmir eden âsıflar, sarsarlar vardır. Nice milletler, şikak ve

ihtilâf ile çarpışmaktan mahv olmuştur. Lâkin rahmeti ilâhiyye de durgun hevada gelmez, önünde

gönderilen rüzgârların müjdesiyle gelir ve onların derecei intişarına göre intişar eder. Bu haysiyetledir ki «

أَخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةً وَاسِعَةً» buyurulmuştur. İş, tabiate kalsa idi bu cereyanlar olmaz,

atalet kanunu mucebince her şey aldığı bir nesak üzere giderdi, lâkin tabiatler üzerinde hâkim olan

meşiyeti ilâhiyye, kudreti rabbanîyye rahmetini neşr-ü ta'mim için bu cerayanları uyandırır.

﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ Bir de Semâdan pâk ve pâklayıcı bir su

indirmektedir - pislikleri temizliyecek ve hayat menşei olacak temiz su ki 49.

﴿لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا﴾ - işte bütün bunlar, Allahın varlığını ve birliğini ve kudretinin

büyüklüğü gösteren fi'li ve sun'u ve ölümden sonra dirilmenin misal ve delilleridir.

sh:»3600

50. ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا بِهِنَّ﴾ Celâlim hakkı için biz bunu beyinlerinde - insanlar arasında

- evrip çevirmeteyiz -

TASRİF, bir şeyi tâğyir ederek türlü şekillere koymaktır ki, evrip çevirmek de odur. Bu «صَرَّفْنَا»

zamiri neye râci' ve tasrif olunanın ne olduğu hakkında bir kaç vecih, söylemiştir. Ba'zısı yağmur, rüzgâr,

bulut ve sair mâzûkir demiş, ba'zıları da bu kavli, ya'ni rûzgâr gönderip yağmur indirmek sözünü Kur'anda tekrar tekrar zikrettik ma'nâsını vermiş ise de en zâhiri, cumhurun dediği gibi suya raci' olmasıdır. Suyun insanlar arasında evirilip çevirilmesi ise üzerinde icra edilen fi'lî ve kavî tasarrufattır. Muhtelif mevsimlerde, muhtelif mevkî'lerde muhtelif surette yağar, muhtelif mevkî'lere taksim olunur, muhtelif şekillere girer, donar buz olur, kurur buhar olur, bulut olur, tekrar yağmur veya kar veya dolu halinde yağdırılır, acılanır tatlılanır, hep bunlar filen tasrihi ilâhî olduğu gibi bu suretle Kur'anın müteaddid yerlerinde bunun ihtarı ve Kur'anın o suya teşhibi de kavlen tasrihi ilâhîdir. Bir su maddesi, su mevzuu üzerindeki kavli ve fi'lî bütün bu tasrifler

﴿لِيَذْكُرُوا﴾ o insanlar tezekkür etsinler - düşünüb ibret alsınlar, mebde'ü meadı anlasınlar, rablarına şükretsınler diyedir. ﴿فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفْرًا﴾ Böyle iken o nasın ekserisi dayatmakta, nankörlükten ötesine yanaşmamaktadır. - Bunca kâfirlere karşı 51.

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا﴾ ve eğer dilese idik her köyde inzar yapacak - o kâfirlere azabı haber verecek - bir Peygamber ba's ederdik. - Bu kazıyye şartıyye, mefhumı şart ile, şöyle bir kıyası istisnai teşkil ediyor: lâkin ba's etmedik, demek ki öyle dilemedik, yalnız seni ba's ettik, Sûrenin başında ferman buyurulduğu

üzere bütün âlemine nezir kıldık 52. ﴿فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ﴾ o halde kâfirlere itaat

eyleme de ﴿وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا﴾ bu Fûrkan ile onlara karşı mücahede et

büyük bir mücahede - her karyede bir Peygamber ba's olunduğu takdirde o Peygamberlerin hepsinin

yapacağı mücahedeye muadil bir mücahede elbette büyük bir mücahededir. Bir cihadı kebîrdir. Bu Sûre,

mekkî olduğu için henüz kıtal emri verilmezden evvel olan bu cihadı kebir emri her mücahedenin başı olan

bir mücahededir. Düşünmeli ki bu ne büyük emirdir. Buna me'mur olan Peygamberlerin elinde Kur'andan

başka bir silâh yok iken o kelâmullah mu'cizesi o büyük cihadı yapmağa kâfi geliyor ve Mekkedden başlıyan

bu cihad bütün cihana yayılıyor. Bu emri müteakib şu âyet bakınız ne büyük te'minattır :

53. ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ﴾ Yine odur o ki iki deryayı birbirine salmıştı

﴿هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ﴾ su tatlıdır hararet söndürür Nil ve Fırat gibi ki ehli iman da böyledir

﴿وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ﴾ şu tuzludur acıdır - Şab ve Umân gibi, kâfirler de böyledir

﴿وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا﴾ aralarına da bir berzah koymuştur -

BERZAH iki şey arasındaki hâil, iki deniz arasındaki dil ﴿وَحَجْرًا مَّحْجُورًا﴾ ve bir hıcri

mahcur - ya'ni bir nefret ve ziddiyet, bir haddi mahdud çizmiştir ki birbirlerine davranma yasak derler

dururlar. Böyle tatlı ile tuzlunun birbirine karıştıyarak âlemde karşı karşıya ahzi mevki' etmiş olmaları

mücerred Allah tealânın vaz-u himayesinin eseridir. Buradan Allahın bilhassa insan hıkati üzerinde tecelli

eden delâili kudretine geçilerek buyuruluyor ki: sh:»3602

54. ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا﴾ hem odur o ki sudan bir beşer yarattı -

yalnız mâi dâfık, mâi mehîn denilen insan nutfesinden değil, hiç insan tohumu yok iken alel'umum hayatın

menşei olan ve Semadan indirildiği zikredilen «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ»

buyurulan sudan ﴿فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا﴾ yarattı da onu bir neseb kıldı bir de sihir - ya'ni

soy sop olmak üzere iki nev'e tenevvü' ettirdi: erkek ve dişi: bu suretle insanlara bir hususiyet verdi.

Burada tekâmül kanununun muhtelif safahatı veciz, bir surette irâe olunarak arz ettiği delâili rübubiyet ne

güzel gösterilmiştir.

EVVELÂ bütün âlemi ecsamı temsil eden bir gölge.

SANİYEN buna verilen hareket ve sükûndan husule getirilen menazır ve tahavvülât.

SALİSEN bu miyanda bir su inzalinden husule getirilen hayat.

RABİAN aynı zemîn üzerinde onun tenevvüatı (varyeteleri).

HAMİSEN ondan bilhassa bir nev'inin yaradılışı.

SADİSEN beşerin tenvvuu ki hep bunlar âlemin yarıldığı altı gün gibi meratibi tekâmülün en büyük

hadleridir. Ve her birinden Hâlık tealânın kudreti daha ziyade kemal ile tecelli eylemiştir.

﴿وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا﴾ Rabbın çok kudreti bulunuyor. - Ne garîbdir ki zamanımızda bir

çokları tekâmülün bu mertebelerini görüyorlar da bundan Hâlıkın kudret ve rübubiyetini anlayacak yerde

inkâra vasıta ittihat etmek istiyorlar, bir kurbağanın maymun olduğunu ve maymundan bir insan doğduğunu

sh:»3603

farzetmekle yaradan Allaha ihtiyac kalmazmış gibi ilim namına küfrediyorlar. Şu âyet onlar hakkında da

temamen okunur :

55. ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ Böyle iken Allahı bırakıyorlar da
﴿مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ﴾ kendilerine ne menfaat ne mazarrat veremeyecek
﴿وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا﴾ ve kâfir rabbının aleyhine
şeylere tapıyorlar

zahîr oluyor - Resulüne itaat etmedikten başka husumet için çalışıyor. Bu âyet, Ebû cehil hakkında nâzil

olmuştur. Ve onun gibilerin ahvalini nâtıktır. 56.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ Halbuki seni mahza bir mübeşşir ve nezir

gönderdik - yalnız inzar için değil, ondan evvel tebşir için, kulluk edenlere Allah tealânın rahmetini

müjdelemek, rahmâni rahim olduğunu anlatmak için gönderdik. Bundan anlaşılıyor ki Sûrenin başından

beri yalnız inzardan bahs olunması tebşiri dinlemedikleri içindir, ne büyük cehalet! Ne azîm husran!

57. ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ﴾ de ki Buna karşı - ya'ni risaletin tebliği

işinden dolayı - sizden başka bir ecir istemiyorum

﴿إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا﴾ ancak rabbina bir yol tutmak

dileyen kimseler istiyorum - ya'ni da'vet ettiğim iyman ve itaatle Allaha yakınlık ve erğinliği dilek edinmiş

kimseler, böyle eshab ve ümmet istiyorum - 58.

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ ve o hayyi lâyemute tevekkül kıl -

onların şerlerinden kurtulmak ve ecirlerinden müstagni olmak için yalnız o ölmez diriye dayan, ölüm

şanından olan fâniler

sh:»3604

yıkılır, dayananları zayi' olur. ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ﴾ Ve ona hamdiyle tesbiyh eyle - ni'metlerine

şükr için her türlü kemal sıfatlarıyla arzı ta'zimat ederek noksan sıfatlardan tenzih eyle

﴿وَكَفَىٰ بِهِ بَدُونِ عِبَادِهِ خَيْرًا﴾ kullarının günahlarına da onun habîr olması

yeter - hiç kimse muttali olmasa onun muttali' olması kâfidir. Hiç bir muhbire muhtane olmaksızın aşikâri ve

gizliyi bilen o habîr, cezalarını verir. Başka hiç bir ceza vermiyecek olsa bile sadece bilmesi bir ceza olarak

kâfidir.

Ebediyet ve ilim gibi sıfatı zaiyesinde kemalini beyandan sonra sıfatı fi'liyyesindeki kemali beyan içinde

ikinci bir sıfat olarak şöyle buyuruluyor :

59. ﴿الَّذِي﴾ O hayyi lâyemut ki

﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ Gökleri ve

Yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı - altı gün hıkatı âlemin terbiye kanunu mucibince en umumî

tasnifindeki tekâmül lâhzalarına işarettir. « اعرف وحم فصلت » bak. Ya'ni zati ekmel olduğu

gibi fi'li de o kadar ekmeldir ki yoğun yaratır ve bütün bu gökleri ve Yeri yaratmıştır. Yaratmak, bir lâhzada

takdir ve icad etmek «ol» demekle olduruvermekte ibaret olmakla beraber o bunların hepsini birden değil,

hikemi sübhanesiyle terbiye ede ede nâkistan kâmile doğru bir silsilei müterakkiye ile kemallandıra

kemallandıra her bir devri tekâmül olan altı günde yarattı ki altıncısı, insanın yaratıldığı Cuma, ya'ni

cem'iyet günüdür. Âdemin yaratılması ve esmanın ta'lim olunmasile tahti hılâfet kuruldu

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ sonra raş üzerine istiva buyurdu - icrayı hukm ü saltanat

edip duruyor. (Sûrei A'rafa bak). ﴿الرَّحْمَنُ﴾ rahmandır o - bütün mahlukat, rahmetinden

mütene'im

sh:»3605

oluyor. (Fatihada rahmanın tefsirine bak) ﴿فَسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾ işte ne dileyeceksen o

habîrden dile - yâhud bu babda bu halk-u emr işinde daha ziyade tafsiyl istersen başkasından değil, her

şey'i bilen o habirden sor. Çünkü başkası bilmez. 60. «SECDE AYETİDİR»

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ﴾ o rahmana secde edin denildiği vakit da

onlara - o kâfirlere ﴿قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ﴾ rahmân nedir ? - Rahmân nedir suâli, bu ismin

mefhumunu veya müsemmâsını ve mahiyetini istifsar olabildiği gibi inkâr da olur. Şübhe yok ki Arab

rahman kelimesinin mefhumunu anlamaz değildir. O halde ya Allahın ismi olduğunu bilmiyorlardı veya

Allahı inkâr ediyorlardı, daha doğrusu Allahın rahmet sıfatını inkâr ediyorlardı. Bu ismin ifade ettiği rahmet

ve merhamet vasfına âşına değillerdi. Onun için ﴿أَنَسْجُدْ لِمَا تَأْمُرُنَا﴾ sen bize

emrediyorsun diye secde mi edeceğiz? Dediler - ya'ni bilmediğimiz bir şey'e mücerred senin emrinle secde

eder miyiz? Dediler ﴿وَزَادَهُمْ نُفُورًا﴾ ve bu emr onların daha ziyade vahşetlerini

arttırdı - Dahhâkten rivayet olunduğuna göre Resulullah sallâllahü aleyhivesellem Ebü Bekir, Ömer,

Osman, Ali, Osman ibni Maz'un Amr ibni Uneyse secde ettiler. Müşrikler bunların secde ettiklerini görünce

ah. istihza ederek mescidin obir tarafına doğru uzaklaşıp gittiler.

Buna karşı o Rahmanı, mekân-ü zamanda meşhud olan rahmet-ü bereketinin azamet ve yüksekliği ile

tebcil ve Rahmanın müjdeye lâıyk kullarını ta'rif için buyuruluyor ki :

sh:»3606

﴿٦١﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا
سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦٢﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
خَلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٣﴾ وَعِبَادُ
الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ
الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا
وَقِيَامًا ﴿٦٥﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ
إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٦﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا
﴿٦٧﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ
ذَلِكَ قَوَامًا ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ

وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٩﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٧٠﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٧١﴾

sh:»3607

﴿٧١﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا
﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا
كِرَامًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا
عَلَيْهَا صُمًّا وَعَعْمِيَانًا ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ
أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٥﴾
أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا
﴿٧٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٧﴾ قُلْ مَا
يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ

لِزَامًا

Meali Şerifi

تَبَارَكَ ne yücedir o ki Semâda burclar yapmış, hem içlerinde bir kandil, bir de nûrlu bir ay asmış 61

Yine odur ki tezekkür etmek veya şükrelemek isteyenler için gece ile gündüzü birbirine halef kılmıştır. 62

Ve o Rahmânın kulları: onlar ki Arzın üzerinde mülayemetle yürürler ve cahiller kendilerine lâf attığı vakit

selâmetle... derler 63 Ve onlar ki ya rablarına secdeler, kıyımlar ederek yatarlar 64 Ve onlar ki ya rabbenâ,

derler, sav bizlerden Cehennem azâbını,cidden onun azâbı

sh:»3608

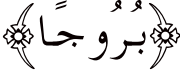
belâyi mübremdir 65 Filhakıka o ne kötü makarr, ne kötü makam 66 Ve onlar ki infak ettikleri vakit israf

etmezler, hisset de yapmazlar, ikisi arası denk giderler 67 Ve onlar ki Allahın beraberinde diğer bir tanrıya

duâ etmezler, Allahın haram kıldığı nefsi haksız katleylemezler ve sinâ yapmazlar, her kim de bunları

yaparsa ağır cezaya çarpar 68 Kıyamet günü ona azâb katlanır ve onda muhakkar, muhalled kalır 69

Ancak tevbe ve iman edip salih bir amel işleyenler başka, çünkü bunların seyyiatını Allah hasenâta tebdil eder, ve Allah gafûr , rahîm bulunuyor 70 Ve her kim tevbe edip de salâh ile çalışırsa o muhakkak Allaha makbul olarak döner 71 Ve onlar ki yalana şâhid olmazlar ve lâğve rastgeldikleri vakit kerîmâne geçerler 72 Ve onlar ki rablarının âyetleriyle va'z-u nasihat edildikleri zaman üstüne kör, sağır yıkılıp yatmazlar 73 Ve onlar ki ya rabbena! lûtfunla bizlere zevcelerimizden, zürriyyetlerimizden gözler süruru ihsan buyur ve bizi müttekilere pişüva kıl derler 74 İşte hep bunlar sabırlarına mukabil gurfe ile (Cennet şehnişini ile) mükâfatlanacaklar ve orada sağlık ve selâm ile karşılanacaklar 75 Orada ebedi kalacaklar, ne güzel makarr ne güzel makam 76 De ki rabbim size ne kıymet verir duânız olmasa? Demek ki tekzib ettiler, o halde yarın ceza yapışacak 77

61. Burclar - BURC esasen yüksek köşk demektir. Semada her cümleî kevkebiyyeye, ya'ni bir teşekküli mahsus arzeden yıldız takımlarından her birine burc veya suret itlak edilmiş ve kelimenin hakikatî şayiası bu olmuştur. Arz haritasında şehirler ve şehir haritasında mebanii âliye nasılsa Semâ haritasında da burclar öyle gibidir. Bize Semadaki yıldızların birer zümre halinde ahzi mevkî'etmiş olduklarını gösterir. Gerçi bunların hakikî vaz'ıyyetleriyle hududlarını buradan ölçüp takdir edemeyiz, lâkin lâekal manzaralariyle tenevvür edebiliyoruz ve bu suretle hakikatleri ve adedleri tam ma'lûmumuz

olmadığından

sh:»3609

tenkir ile «^وبروجاً» buyurulmuştur. Kevakibin mutaleası için burc taksimatı pek eski zamandan beri nazari itibare alınmış, hattâ İdris aleyhisselâma kadar nisbet edilmiştir. Batlimyus yirmi biri Şimalde on beşi Cenubda, on ikisi vasatta muaddilünnehar etrafında Şemsin bir sene zarfında ka'eder görüldüğü mahrekinin bulunduğu noktada olmak üzere mecmuu kırk sekiz burc saymıştı. Bu kırk sekiz burc bin yirmi dokuz kevkebden ibaret olup üç yüz altmış biri Şimal burclarında, üç yüz on sekizi Cenub burçlarında, üç yüz ellisi de mıntakatülburuc denilen orta mıntakadır. Bu mıntakai buruc üzerindeki on iki burc bir sene zarfında adetâ Şemsin birbirini müteakıb uğradığı haneler gibi mülâhaza olunur.

Hamel-ü Sevr ile Cevzade olur faslı bahar

Seratan-ü Esed-ü Sünbüledir yazda karar

Tuttu güz faslını Mizan ile Akreb dahi Kavs

Cediv-ü Delv ile Hüt olduzimistane medar

Amerikanın keşfinden sonra burcların adedi yüz on yediye kadar çıkarılmış olmakla beraber on iki burc yine aynidir. Maamafih bu on iki burc i'tibar'dir, âlemi katı' olmak üzere farzolunan ma'lûm altı dairenin tansıfiyle hasıl olan on iki kıt'adan biri demektir. Ya'ni birer cümleî kevkebiyye değil onunla i'tibar olunan birer mintakadır. Burc bu ma'nâca telâkki olunacak olursa bu on ikiye munhasır olur. Hey'et kitablarında burc bu on iki hakkında ıstılâh olmuş. diğerlerine burc denilmeyip suret ta'bir edilmiştir. Bundan dolayı müfessirinin çoğu Seyyaratın menazili gibi i'tibar olunan bu on iki burcu söylemişlerdir. Fakat lügat noktai nazarından âyette bu tahsisa karîne yoktur. Âyetin zâhiri mec'ul olan burucun, i'tibarî değil, Şems-ü Kamer gibi hakikî olmasıdır.

﴿وَجَعَلَ فِيهَا﴾ - «ها» zamiri yine Semaya raci' olmak muhtemil ise de burcu akrebdir.

﴿سَرَّاجًا﴾

sh:»3610

- SİRAC, şavk veren şey: kandil lâmba ki murad Güneştir. Ba'zı kıraetlerde «س» in ve «ج» in zammile

cemi' olarak « سَرَجًا » okunmuştur. Bu kandiller ise Güneşten ma'ada büyük yıldızlara da şamildir.

﴿ وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴾

KAMERİ MÜNİR, mahitâbân, aydın ay - üç güne kadar hilâl ondan sonra Kamer tesmiye olunur.

MÜNİR, nurlu veya nurlandıran. Görülüyor ki Rahman tealânın rahmetinin feyz-u bereketi gösterilirken

Sema burclariyle tasvir edilmiş ve içine bir sirac ile bir de Kameri münir konulmuştur. Gayet sâde görünen

ve fakat bütün manzarai âlemi ihtiva eden bu parlak ifade de çok derin hakikatler müncelîdir.

Burcların bize karşı manzaraları ne kadar nisbi olursa olsun hakıkatte ecrâmın takım takım muhtelif

suretlerde birer manzume teşkil etmekte olduklarını gösterir. Ve bu suretle hududuna erilmez bir kudretin

sun'undaki azameti anlatır. Eğer bu ecrâmın maddeleri fezada tefrik edilmiş olmayıp da hepsi sırf tabîî bir

nesakta bırakılmış, hepsi bir cirm olarak toplanmış olsa idi ne bu ecrâm ve büruc olur ne bu feyz-u bereket

bulunurdu. Kezalik bu maddelerin eczai basîtası atımları arasındaki müvazenet ve nisbet hiç

değiştirilmemiş olsaydı, tabiati asliyyesine bırakılsa idi yine bu ecrâm ve buruc bulunmaz ve bu feyz-u

rahmet olmazdı. Sonra bütün maddeler alesseviyye tefrik ve terhib edilmiş, hepsi müsavi ecrama ayrılmış

olsa idi böyle münevvi, burclar teşekkül etmez ve bu sirca ve kamer temayüzü olmaz idi. Demek ki

Semadaki burucun o manazırını muhtelifesi her şeyden evvel tabiatler üzerinde hâkim olan Sanı' tealânın

bürhanı san'atidir. Saniyen yüksek köşkler, kandillerle hey'eti Semada yüksek bir medînenin, bir

medeniyyetin manzarai dilnişini ifade edilmiş ve böyle yüksek bir manzarai içtimaiyyeye yükselmek hissi

telkin olunmuştur. Onun için buyuruluyorki:

sh:»3611

62. ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً﴾ Hem odur o, gece ile gündüzü

birbirine bir nevi' halef kılan - ya'ni birinde yapılamıyanı diğesinde yapılmak için yerine koyan, yâhud

birbirini ta'kib ettirerek deđiştirip duran

﴿لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾ tezekkür etmek veya şükreylemek

istiyen için - ya'ni aklını başına alıp eksiğini tamamlamak, ilmi veya, amelî bir iş görmek isteyen kimseler

için, çünkü düşünmeğe ve vazife görmeğe niyyeti olmiyan atıl kimseler için zamanın değişmesinde hiç bir

ma'nâ yoktur. Onlar zamanı öldürmeğe çalışırlar.

TEZEKKÜR: Bu asârı rahmet ve bürhanı san'ati düşünerek kendi noksanını ve sanii hakîmini kudret ve rahmâniyyetini anlamak.

ŞÜMR: O Rahmana ubdiyyet vazifesini iyfa eylemek, Şimdi bunu tavzih için vavı istinaf ile buyuruluyor ki:

63. ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ﴾ Ve o Rahmânın kulları, ya'ni zikir ve şükrünü bilerek yalnız o

Rahmâna kulluk eden o bahtiyarlar - bu mübtedanın haberi tâ sûrenin âhiline doğru gelecek olan «

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ» dir. Bununla beraber şu da olabilir:

﴿الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا﴾ onlar ki Arz üzerinde mülâyim yürürler -

burada ıbadı Rahmân her biri bir zümreyi andıran sekiz sıfatla tavsif olunarak islâm ahlâk ve

medeniyyetinin, mefkûresinin bir fezlekesi yapılmıştır. Evvelkisi umumiyetle siyretlerini gösteriyor, ya'ni

Rahmânın kulları öyle kimselerdir ki evvelâ gidışleri, Arz üzerinde yürüyüşleri ve tarzı hareketleri

mülâyimânedir. Cebbarane, mağrurane, kibirli, saygısız, kaba ve haşin değil, sekînet ve vakar ile

mütevaziâne, edibâne, nâzük ve yumuşak yürürler. Etraflarını iz'ac etmez, eza vermez,

sh:»3612

sendeler gibi gitmez, hisablı, saygılı, tavrı merhametle emniyet-ü âsayiş neşrederek giderler

﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ﴾ cahiller, ya'ni kendini bilmezler, edepsiz gûruh lâf attığı

vakit da kendilerine ﴿قَالُوا سَلَامًا﴾ «selâm» derler - selâmetle neticelenecek söz söylerler,

yâhud selâmetle derler. Onlara çatmağa tenezzül etmezler, tehammül de ederler.

2 - 64. ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا﴾ Ve onlar ki rablarına sâcidin

ve kaimîn olarak gecelerler - ya'ni gece hanelerine, yataklarına çekildikleri vakit siyretleri bu olur. Rablarına

halisâne namaz kılarlar. Yatışları, kalkışları da hep Allah için olur.

3 - 65. ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ﴾ Ve onlar ki - gerek namazlarının arkasında ve gerek sair

vakıtlarda - şöyle duâ ederler: ﴿رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ﴾ ya rabbena

defet bizlerden Cehennem azâbını - ya'ni Cehennem azâbından halâs, ilk emelleridir. İbadet ve

ictihadlarına güvenmiyerek daima halâsa duâ ederler. ﴿إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾

çünkü onun azâbı bir garam olmuştur. - Bir alacaklı gibi enseye binmiş bir belâyı mübremdir. 66.

﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ - Filhakıka o «Cehennem» ne kötü müstekarr ne kötü

makamdır. -

MÜSTEKARR; makarr, MÜKAM; ikametgâh, ikisi de durulan yer demek olduğuna göre farkları müşkildir.

Müstekarr asilere, mükam küffara nazaran denilmiş ise de bu ma'nâ Cennete cereyan etmiyeceğinden

müstekarr, ikametgâh içindeki mevki mahsus olarak mülâhaza edilmek daha muvafıktır. Mesalâ bir köy

ikametgâh ise müstekarr bir hâne, bir hane ikametgâh ise müstekarr

sh:»3613

ondaki bir oda gibidir. İçi dışı bütün muhîti fena demek olur.

4 - 67. ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا﴾ ve onlar ki masraf ettiklerinde ﴿لَمْ يُسْرِفُوا﴾

israf etmezler -

İSRAF, her hangi bir şeyde haddini aşmaktır. İnfakda israf da sarfiyyatta haddini aşmaktır. Masraf ya bir zaruret veya bir hacet veya bir husn için yapılır, zarurî olan masraf yapılmayınca hayat mümkün olmaz, mesalâ ölmeyecek kadar yemek bir zarurettir. Hacet bulunan masraf yapılmazsa güçlük çekilir, mesalâ doyacak kadar yemek bir ihtiyactır. Tahsînî olan masraf yapılmazsa güzel olmaz, hoş yemek gibi. Ferd veya cem'iyetin kendi kesbine göre bu mertebelerden bir haddi vardır. Şu halde ne zaruret, ne hacet ne de husn olmyan. faidesiz, muzır, gayri meşru' cihetlere edilen sarfiyyat herkes için israf olduğu gibi ibadullahın ihtiyacı karşısında fazla tena'um dahi husûn değil, israf hududuna dahil olur. Hayır ve menfeat getiren şeylere sarfiyyat ise istihlâk değil, istihsal demek olacağından israf olmaz. Rahmanın kulları faidesiz, hayırsız yere masraf etmezler ﴿وَلَمْ يَقْتُرُوا﴾ hakkını da kısmazlar ﴿وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ ikisi arası denk olur. - İşte ıktisad denilen de budur. İstivadan seva gibi istikametten kavam, iki ucun denk gelmesidir ki muvazene dahi deriz (sûrei Bakareye ve İsraya bak).

5 - 68. ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ Ve onlar ki Allahın

maiyyetinde diğer bir ilâhe çağırılmazlar - şirk, katil, zinâ, kebairin en büyüğü olan bu üç kebire din,

medeniyyet, beşeriyyet namına işlenip duran cinayetlerden olduğu için burada bilhassa bunlardan ictinab

zikredilmiştir. -

sh:»3614

﴿النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ﴾ Allahın tahrim ettiği, muhterem kıldığı nefsi Allah için söz

verilmiş olan her hangi bir nefis ki müste'mine dahi şamildir. Binaenaleyh hiç bir ahdi bulunmıyan harbîi

mahızdan maadası ma'sumüddemdir. ﴿الَّا بِالْحَقِّ﴾ hakkile başka - kısas ve hadd gibi

﴿اَثَامًا﴾ ismincezası vebal. 69. ﴿وَيَخْلُدُ فِيهِ﴾ Hafs kıraetinde bu zamirin kaide hılâfına

meddi hulûdun imtidadına işareten ma'nâ canibine riayet için olsa gerektir. Bu zamirin azâba rücuu, hulûd

nardadır, azâbda değildir diyenlerin aleyhine bir delîl teşkil eder.

6 - 72. ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ Ve anlar ki yalana şâhid olmazlar - yalan

yere şâhidlik etmedikleri gibi yalan söylenen ve tezvîr yapılan mevki'lerde de durmazlar

﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ﴾ -

LÂĞİV, faidesiz veya muzırr olduğundan dolayı terk-ü ilgası vacib olan bîhude şeyler demektir ki

lisanımızda lâğviyyat ta'bir olunur. Ba'zıları taat olmiyan şeyler diye tefsir etmişlerdir fakat mubah olan

şeyler taat olmamakla beraber lâğiv de değildir. Ya'ni lâğviyyata gitmezler, lâkin yolları düşer, rast

gelirlerse ﴿مُرُوا كِرَامًا﴾ haysiyetleriyle kerîmâne geçer giderler - bunun tefsiri sûrei Kasasta

«

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَانْتَبَغَى الْجَاهِلِينَ» âyetidir.

7-73. ﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ﴾ Ve onlar ki rablarının âyetleriyle

tezkir edildikleri vakıt - ya'ni kendilerine ihtar yapıldığı, va'z-u nasihat olunduğu, ders verildiği vakıtlar

﴿لَمْ يَخْرُوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾ o âyetlerin üstüne sağırılar,

körler

sh:»3615

halinde yıkılmazlar- ya'ni dinlememezlik etmezler, üzerine üşüşürler, lâkin görür göz, dinler kulak ile

üşüşürler.

8 - 74.

﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ﴾ Ve onlar ki ya rabbena! Bizlere zevcelerimizden ve zürriyyetlerimizden gözler süruru ihsan

buyur - burada « من » beyaniyye veya ibtidaiyye olduğuna göre iki ma'nâ caizdir: birisi bizlere gözler

süruru zevceler ve zürriyyetler ver demek, diğeri de: zevcelerimiz ve zürriyyetlerimiz yüzünden bizlere

gözler süruru ni'metler saadetler ve demektir. Bu taleb aile ve evlâd terbiyesine verilen ehemmiyeti

gösterir. ﴿وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ ve bizi müttekîlere imam et derler - müttekîler,

Allahın vikayesiyle Cehennem azâbından korunun bahtiyarlardır.

İMAM, pişûva öncül, kendisine iktida edilen metbu' demektir. Yalnız müttekî olmak değil, müttekîlerin imamı

olmak arzusu ne büyük gaye, ne mukaddes mefkûredir. Düşünmeli ki Rahmanın kullarının ruhlarındaki

büyüklüğü gösteren bu duânın mazmunu ne yüksek, ne cem'iyetlidir. Bundan yüksek fikri terakkî, himmeti

âliye tasavvur olunmaz.

75. ﴿أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا﴾ İşte bunlar ettikleri sabırlarına mukabil gurfe ile mükâfatlanacaklardır. « وَهُمْ فِي الْغُرْفَاتِ آمِنُونَ » olacaklar, ya'ni en yüksek dereceye, Cennet köşklerinin en yükseklerine çıkarılacaklar.

GURFE, esasen yüksek âli bina ve konakların şehnişini, kulesi gibi en yüksek noktası demek olup burada Semanın burclarına nazaran bir yükseklik ifade etmektedir. Bu sebeble olmadır ki Semai sabia diye de tefsir edilmiştir,

sh:»3616

işte onlar öyle yükselecekler ﴿وَيَلْقَوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا﴾ ve orada bir sağlık ve selâm ile karşılanacaklar -

TAHİYYE, sağ olasınız, Allah sağlık versin, Allah ömürler versin gibi hayat duâsı, selâm da selâmet

duâsıdır. «

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا

النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ
اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

77. ﴿قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ﴾ de ki: ne kıymet verir size

« وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ » rabbim duânız olmasa ? - ya'ni

buyurulduğu üzere yaradılışınızın hikmeti ibadet ve ubudiyettir. Onun için ibadet ve ubudiyetiniz olmasa

Allah indinde ne kıymet ve ehemmiyyetiniz olurdu? ﴿فَقَدْ كَذَّبْتُمْ﴾ duânız olmadığı takdirde

tekzib etmişiniz, rabbınıza inanmamışınız demektir. ﴿فَسَوْفَ يَكُونُ لِرَامًا﴾ o surette de

o tekzibin cezası kesbi lüzum eder, yarın boynunuza geçer.